

СЕДАМАСТА СЕДНИЦА СКУПШТИНЕ ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ ОДРЖАНА О МИТРОВДАНУ 8. НОВЕМБРА

Стваралачки замах Задужбине

Академик
Дејан
Медаковић

Bећ и летимичан поглед на претекли период новембар – октобар 2004. године, потврђује наше уверење да се рад одвијао у пуном стваралачком замаху и без озбиљнијих застоја. Таквом стању несумњиво је придонео мали колектив Вукове задужбине бројним верни сарадницима, као и органи управљања. Свима њима дугујемо захвалност, изражавајући наду да ћемо и будуће моћи да радију на њихову пуну подршку. Захваљујемо и средствима јавног информисања, свим новинарима који су редовно извештавали о нашем раду.

Овом приликом, разуме се, ја нећу узлатити у многе детаље који потврђују делатност Вукове задужбине у претеклом периоду, већ ћу се искључиво ограничити на постигнуте резултате у испуњавању раније примљених обавеза. Ту на првом месту треба оценити наше напоре да што више проширимо број наших огранака, у којима и даље видимо будућност Вукове за-

дужбине и наших напора да следимо поруке нашег духовног вође Вука Стефановића Каракића, поруке које и данас нису изгубиле од своје ванвременске трајности. Од оснивања првог огранка 1987. године, до данас, основана су тридесет и четири огранка, а Задужбина је приступила више од десет хиљада задужбинара који, приближно тридесет хиљада преумераната на календар-забавник *Даница* за дванаест годишта, чине чврст ослонац и пружају снажну подршку у остваривању програма Задужбине. Ако се изврши анализа рада наших огранака, пада у очи неједнакост у раду. Реч је о огранцима, као што су Чачку, Жабљаку, Грађишићу, Баваништу, Лозници, Нишу и Беочину, који су, захваљујући својој чврсто постављеној основи, већ дали добре резултате од којих истичем и њихову запажену издавачку делатност, као и напор да организују различите видове истраживања у области језика, писма, етнологије и етномузикологије. Посебну вредност оваквих настојања представља и њихово опредељење за младе сараднике које укључују у теренска истраживања. Такви тимски ради-

ви, поред научне, имају и своју образовну вредност. Искрену жељу да трагамо, проналазимо и помажемо развијање позитивне омладинске енергије Вукова задужбине је испољила у читавом низу акција којима подстичемо нашу приврженост васпитању вуковског типа. Саопштићу само неке. Вукова задужбина покровитељски прати републичко такмичење ученика основних и средњих школа из српског језика и језичке културе у Тршићу, у оквиру Ђаљчог Вуковог сabora. Награђује најбоље лингвистичке секције основних и средњих школа у Србији. Награђује победнике на републичко смотри рецитатора „Песниче народу мог“ у Ваљеву за млађи, средњи и старији узраст. Награђује победнике на републичком такмичењу ученика средњих школа у беседништву. Подстиче истраживачки и сакупљачки рад ученика у основним и средњим школама. Подржава разговоре о процесу верског образовања српске деце у земљи и расејању.

Оцењујући да се свакодневно увећавају проблеми српске дијаспоре, посебно када је реч о језику и патриотском образовању омла-

дине, Вукова задужбина је одлучила да се усмери на оснивање наших огранака у свету. У прво време биће то огранци у Швајцарској (Цирих, Базел), Немачкој (Франкфурт), Мађарској (Батања), Румунији (Темишвар) и САД. Наше је мишљење да ћемо тим путем на најбољи могући начин помоћи свима који се баве проблематиком нашег исељениštva.

Као и ранијих година, посебну пажњу Вукова задужбина је посветила што бољем садржају нашег забавног календара *Даница*. Заиста, велико ми је задовољство што могу да констатујем да су уредници *Данице*, др Миодраг Матићић, као и проф. др Нада Милошевић-Ђорђевић успели да и у новој *Даници* за 2005. годину, одрже високи ниво ове публикације. На наше задовољство, знам јер сам сучен са сталним порастом тиража, од 2000 на почетку, до 6000 данас, *Даница* непрестано стиче нове читаоце. Радује нас да је за 2005. нагло порастао број државних институција и јавних установа које траже *Даницу*, и немали број потражује и њене раније бројеве.

(Наставак на 3. страни)

БЕСЕДА ДР МАТА ПИЖУРИЦЕ, ПРОФЕСОРА УНИВЕРЗИТЕТА У НОВОМ САДУ И ДОПИСНОГ ЧЛАНА САНУ

Нови рат за српски језик и правопис (или – Су чим ћемо изаћи ђрег Вука ћосле два века)

Oд прихватане идеје да примишмо ову част која ми је указана да беседим на Скупштини Вукове задужбине, на Митровдан, на дан Вукове славе и Вуковог рођења, а у оквиру обележавања два века од Првог српског устанка, односно два века од обнове српске државности, имајући при томе у виду улогу Вука Каракића у епохалном српском политичком и културном препороду који се означава револуцијом, стапило ми се на метао Његошев стих: „Су чим ћемо изаћи пред Милоша“. Овај превјак насловаслов: *Нови рат за српски језик и правопис* није моја идеја, али сам га с мало устезања прихватио. У ономе што данас превживљавамо, па и у језику, има и рата, и осећаја тескобе, обраности комплекском губитништвом и узлудности битака које смо водили. Наравно, српско-српски ратови највише нас боле, па макар они били и само за језик и правопис.

Заиста – СУ ЧИМ ИЗЛАЗИМО ПРЕД ВУКА? Не знам да ли ће Вук разумео, али не због језика, који је спретно остао његов, него због следа гомиле неразумности, јер смо заборавили да језик није само (а то најважније јесте!) главно обележје националног бића, већ и основно оруђе културе – „најнеопходније, најуниверзалније и најсвакодневније“ (Павле Ивић). Да покушамо том задатку да одговорим, макар само у на-

говештавима – Српски језик је постао, после Вука, најпре српски или хрватски, потом српскохрватски/хрватскосрпски, српски или хрватски (све ово у исто време), па се онда утроји у српски, хрватски и босански (илити) бошњачки, а на помољу је „намаља се“, како би се у његовом Дробњаку рекло) и црногорски, засад под неименом матићерњ. После *Бечког књижевног договора* (српског и хрватског, само представничким присуством и словеначког), имали смо и *Новосадски говор* и *Декларацију о хрватском књижевном језику* и, као одговор на њу, *Прелог за размишљање ...*

Испрливали смо се деценијама, замлаћивали смо се и замајавали (извињавамо се због неприличног избора речи, неприличних овом свечаном скупу) расправама о томе да ли су нам језик и правопис јединствени или објединети, с двеју варијантама (источном и западном, односно српском и хрватском, што извесно није готово никада било спорно) онима који се разумеју у језик и културу, с том разликом што се то једно време подразумевало да би се касније та реалност и терминологија означила) и заједничким босанскохерцеговачким изразом (са Сарајевом као средиштем), где је појединачно била на делу *неутрализација* а по другима *коезистенција* двеју варијантата. И Црна Гора је имала и „провлачила“ (истина, неофицијелно и у стручним круговима нетерминологизовано) *црногорски књижевнојезички израз*.

Још су се придружила и сва друга латинска слова и освојила целу Србију и

Црну Гору; у овој другој, у постојбини његових предака, ћирилице готово и нема. Вукова ћирилица је најживља на грబљима! Међутим, живимо у матичној држави српског народа, чији је заштитни знак ћирилица, и зато се за њу не бисмо смели борити неприличним демонстрирањем беса и горчине као да смо секта! Питање статуса ћирилице је национално и државно питање.

Вукова језичка реформа се оспорава на најразличитије начине, нпр. као одвећи радikalna или као да се многих није тицала. Испада да је била потребна само Србима, пре свега пречниками које је означавао да су исказвали чисти српски језик, будући да су само они имали грађанску класу у запетку, па и њима је, и свима нама Србима заједно, докончју понеки од нас, нашкодила. Предвиђамо да су њихове биле симболичне у односу на велике добитке. Плебисица Србија је незауставно грунула на историјски позорницу и Вуком заслагом Црногорци су, узе нас да нас нажалост не само појединци, одувек зборили само чистим црногорским, а он је „самосвојан“ и највише различит од српског још од „ностратичких“ времена (термин *ностратички* је под наводницима, мада га озбиљна наука зна, али не они који га злоупотребљавају). Миту о Вуковим заслугама за хрватски књижевни језик, закључује најистакнутији хрватски лингвист 20. века Далибор Брозовић, „треба приредити свечани спровод“. (О чакавцима, кајкавцима,

ахавцима и инима ни речи.) Иронично звучи, али се понекад чини да се данас Вук не би имао где вратити! Ни да се напије воде с Иванових корита! Ипак, све ће доћи на своје место, јер међу разумним Србима нема антивуковца! Вук је био велики у сваком послу кога се прихватио.

Вуков *Речник* (из 1818. и 1852) и да-нас је једини српски једнотомник, а по-највише посла имаће, изгледа, преводиоци са српског на српски, који, како иронично закључује један добар зналац, постаје „англосрпски“. Није се једнотомство борити за онога за шта се Вук борио у времену у коме се мора бирати између – од чега живети, односно како превижети и, узвишијег, а мање стварног, зашто живети! (Важнија су кола нега школа, као што су и важнији кабинете од научних института, чак и у академијама!)

Понешто је, ипак, остало исто или у најмању руку слично: Срби су једино „сложни“, толико да им непријатељи нису потребни, нпр. једни, као и у Вуково време, гледају према сумњивом Западу (морам исказати одмах ограду од могућих асоцијација: пресаслужном за српску културу, а сумњивом, ученом и Вуку до смрти оданом Копитару, који је с Вуком у за језик најважнијим пословима безмало неназначен коаутор, не налазим пару у савременом посредништву у „добрим услугама“), други према „затуцаном“ православном Истоку; жбира и шпијуна свуда, а и главу понеку принесе мо (само у урбаној култури нема коца!).

Претходном је слично стање и у лингвистичком еснафу (срећом у блажој форми). Неки су, на пример, приграбили за себе право *накнадне памети*, за-борављајући при томе и своје пропуштене прилике и општепознату опомену да је историја оно што је било, а не оно што је могло бити! Ласка им тако (ничим заслужена) прилика да буду морални и мудрији него, рецимо, без премца, радионошћу, делом и врлинама запамћени Даничић, потом велики Белић и једнако велики Павле Ивић и читави низ других великих имена из наше политичке културе, који су, вођени најплеменијитим идеалима, уградили свој живот и дело у промашени југословенски пројекат. А српскохрватски језик (односно, тачније, заједнички језик Срба и Хрвата) није био ни мали ни јевтијан пројекат (мислим по последицама)! Сваки од тројице именом поменутих лингвиста оставили су појединачно и „најправоверијијо“ србијски више-струко него сви њихови „критичари“ заједно! (Не знам да ли је Вук записао, али сам слушао и негде читах опомену: *Не сијече се велико дрвеће!*) Ако чега се најчешће и најжеђе споримо? Око *Права првенства* у националном освештењу, с тим што мртви ту прилику немају! Конкретни „предмети“ спорења су: етнојезичка и национална атрибуција вуковског језика, и наводно олако пристајање на „кручмење“ и „черупање“ српског језика, односно прихватље резултата политичког насиља над језицом (Наставак на 3. страни)

ИЗВЕШТАЈИ ОДБОРА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ ЗА НАГРАДУ У НАУЦИ И У УМЕТНОСТИ У 2004. ГОДИНИ

Награђени Јовановић и Оташевић

Добитницима Војиславу С. Јовановићу за научу и сликару Душану Оташевићу за уметност највеће награде Вукове задужбине за 2004. уручио је академик Дејан Медаковић

Завода за уџбенике и наставна средства, и др Иво Тартаља, професор Филолошког факултета у Београду, чланови, дононе је одлуку:

Награду Вукове задужбине у науци за 2004. годину добило је дело *Ново Брдо*, аутора Војислава С. Јовановића са коауторима: Симом Ђирковићем, Емином Зечевићем, Вујадином Иванишевићем и Весном Радићем, у издању Републичког завода за заштиту споменика културе из Београда, 2003.

Књига о Новом Брду посвећена је једној великој теми српске и европске историје. Велико рударско средиште са запаженом производњом племенитих метала, посебно златоносног сребра стекло је славу неизмерног богатства још у средњем веку. Драгоцен метал стизао је на тржишта приморских градова на обали Јадранског мора, у Италији и другдје у медитеранском свету. Ново Брдо се попут других српских рудника развило у 14. веку уз помоћ страних рудара – Немаца (Саксонци, Саси). Српски владари су низом законских мера, пружајући широки повластица странцима и подстицајем домаће производње, битно допринали да се рударско средиште претвори у велики град оновремене Србије. Тематски посматрано, историја Новог брда кроз регионалну историју постaje слика укупног развоja српског друштва и културе. Ту се преламаје и препознају важне појаве оног времена (настанак тзв. рударских градова у Србији у средњем веку, облици градске управе, елементи самоуправе, односи града и градског подручја, про-

Аутори Војислав С. Јовановић и Душан Оташевић

сторни развој града и функције појединачних делова града, састав становништва, Срби и страници, структура привреде, верски живот различитих заједница, православних и католика у једном месту, међусобни утицаји у привреди и култури, итд.). Ту су стварали своја дела српски, грчки и латински писци, свако на свом језику, градили уметници различитих занимања и схватања. Био је то урбани свет средњовековне Србије, углавном непознат широј јавности.

Књигу су писали најбољи стручњаци из тога обласнице. Она је изузетно научно дело, писана на приступачан начин. Текст

проф. др Бранко Вујовић, професор универзитета, Радослав Зеленовић, директор Југословенске кинотеке, Саша Хаџи Танчић, књижевник, Светислав Божић, композитор, Зденка Живковић, конзерватор, и Угљеша Рајчевић, историчар уметности, чланови, на седници од 24. октобра 2003. године дононе је одлуку: да се награда Вукове задужбине за уметност у 2004. години додељи сликару Душану Оташевићу за његову ретроспективну изложбу, 1965–2003, одржану у Музеју савремене уметности у Београду (од 19. 10. до 18. 12. 2003).

Душан Оташевић је извршио популарну, урбану, ревалоризацију не само иконографског, предметног слова слике. Створио је друкчију фигуративну слику, слику предмета, одлучно нон-конформистички и избрисао је границе између ње, рељефа и скulptуре. Са иронијом или и стваралачким надахнутим обичним индустријским предметима потрошачке цивилизације предавају значења симболична, митолошка. Градио колективно прихватљиву метафору њене свакијашњице. Регистар предмета из куће, града, природе, из нових медија и старе културе, пребацивао је, чистим, сигурним, однегованим стваралачким поступком, у регистар саме уметности. Иронија није никада прелазила у негацију – била је и остала став према свету нове епохе. Свету предмета који је заборавио „тривидалности“ из уметности био изгнан. Оташевић га је у њу вратио и тиме подигао и чак освештао, и корективно допунио српско сликарство 20. века.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ НАГРАДЕ ЗА НАУКУ

Ново Брдо као средиште

Награду Вукове задужбине у науци за 2004. годину добило је дело *Ново Брдо* аутора др Војислава С. Јовановића, дугогодишњег професора Одјељења за археологију Филозофског факултета у Београду, чију синтетичку, обимну, основну студију под насловом *Ново Брдо средњовековни град* допуњују аналитичка истраживања академика Симе Ђирковића *Новобрдски законик гестопта Стефана Лазаревића из 1412. године*, текст мр Емине Зечевић *Накит Новог Брда* и заједнички рад др Вујадина Иванишевића и Весне Радић *Кованица српског средњовековног новца у Новом Брду*. Књигу *Ново Брдо* издао је Републички завод за заштиту споменика културе у Београду 2003.

Ова вредна књига на својеврstan начин остварује циљеве које је Вук Стефановић Карап-

столећа. Производња златоносног сребра и његов извоз на обале Медитерана, учинио је да рударски центар прерасте у метрополу са скоро десет хиљада становника. Из археолошких налаза и литературе, архивске грађе и документата из најразличитијих области материјалне и духовне културе, из путописа и хроника, трговачких књига и кореспонденције, ваканса живот овог космополитског града, у коме заједно живе Немци (Саси, Саксонци), зачетници рударства у Новом Брду, и Срби, Грци, Латини, Јевреји, у коме се истиче бројна дубровачка колонија. Пред најма се појављују рударски предузетници, занатлије (кројачи, обућари, пушкари, златари) и трговци, људи са именом и презименом, који дарују и дугују и живе свој живот упоредо са књижевницима и уметницима. Ту су и српско-далматински ху-

рене у цамију. Густа мрежа од преко педесет православних цркава и црквина на овом подручју, која представља неку врсту Свете Горе косовске, остале је, нажалост, неистражена, као многи други локалитети, симон прилика.

Дело Војислава Јовановића, као што смо већ рекли, проширење је значајном студијом академика Симе Ђирковића која представља допринос проучавању српског рударског права. Својеврсним методолошким приступом – далеко ширим од ослењања на само датовање рукописа, минуциозном анализом текста верзија али и околности у којима се Ново Брдо налазило крајем четрнаестог и почетком петнаестог века одређује датум настанка рукописа.

Проучавајући накит као својствен уметнички производ који пружа велике могућности за „упознавање новаца социјално-економске и културно-уметничке свести људи“, мр Емине Зечевић „идентификује“ статус власника накита, али и историјске чинионце, везане за Ново Брдо.

Историјат кованица новца открива у раду др Вујадина Иванишевића и Весне Радић моћ и способност српских владара, историју успона и пада српске средњовековне државе, и њено коначно потпадање под турску власт. Истраживањем словних ознака и уметнички обликовања симбола на српском средњовековном новцу аутори идентификују ознаке кованица, што је и својеврсно сведочење о пројамињању слојева духовне и материјалне културе.

И да парапразирам речи из рецепције Јованке Калић. Ова драгоценна књига није само историја Новог Брда, она је слика укупног развоja српског друштва и српске културе, она добија смисао универзалне поруке и тако постаје опште културно добро.

Њену вредност повећава изванредни илустративни материјал, опрема у целини и чинионца да представљају двојезично издање, са паралелним текстом на српском и енглеском језику.

Дозволите ми да у име жираја и своје лично име изразим задовољство што је награда Вукове задужбине за 2004. годину отишла у праве руке.

Нага МИЛОШЕВИЋ-БОРЂЕВИЋ

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ НАГРАДЕ ЗА УМЕТНОСТ Проширење границе слике

Полазећи од чињенице да је прошле године награда Вукове задужбине била додељена за домете у књижевности Рајку Петрову Ногу, а да је и за протеклу годину било пристигло шест предлога за књижевно стваралаштво, иако је било и предлога да се награда додељи ствараоцу чије дело вишеструко обавезује – Воји Чолановићу. Одбор је био на становишту да прилику, ове године, треба пружити и ствараоцима из других области уметничког изражавања.

Како је дело Душана Оташевића, изложену на његовој ретроспективној изложби у Музеју савремене уметности, 2003. године, било у свежем сећању свих чланова Одбора, нико није имао потребу да посебно и дуже обrazlаже, доказује и брани овај предлог, доказује да ово дело, и по најстрожем критеријуму, заслужује престижну награду, преовладало је уверење да се може приступити гласању. Господин Миодраг Протић, председник Одбора, између осталог рекао је, парапразирам: као што је Вук Карапић српском језику и књижевности баштини азбуку, Њирилицу, тако и Душан Оташевић, непуне четири деценије, даје ликовну уметности ново, своје писмо, и могућност за нова ишчитања уметничког дела. Створио је друкчију фигуративну слику, слику предмета који брише границе између ње, рељефа и скulptуре.

Ушавши у српску уметност средином шесте деценије прошлог века, Душан Оташевић, тада још студент Академије ликовних уметности у Београду, ни испуну десет година после 1963. када је први пут излагао на једној заједничкој студенчкој изложби, стигао је и до своје прве самосталне изложбе у Музеју савремене уметности и учешћа на 36. Венецијанском бијеналу (1972. године). Од тих дана, па све до данашњег дана, Душан Оташевић сваким својим наступом, на самосталним или колективним изложбама, узбурка ликовну јавност и ликовну критику. Његове нове слике, објекти које гради, уместо класичним алатима: четкицом, шпахлом, пером... – алатима познатим сликарима од Алтамире до данашњих дана, Оташевић гради испомажући

се чекићем, тестером, маказама, блањом, клештима, уз употребу различитих материјала: дрвета, алуминијума, жеђе, текстила, аутомобилских лакова и фарбе. У свом уметничком путу уметник је задржао чистоту израза, трудећи се да најгласи значај занатске перфекције.

Изложба овог нашег аутентичног представника *пой-арти* била су изложени и његови појединачни радови, објекти антологијских вредности: *Полиптих* из 1966. године (шибича у четири секвенце), *Мртва природе са рибом*, 1967, *Чисто бело* *Оташевићево дело* 1969, *Повратак пејзажу*, 1972; затим његови циклуси *Алати* (*Длето*, *Бурја*, *Клешта*, *Чекић*...), односно циклус *Портерети*, са три посебна портрета: *Друге Тито*, *љубичице бела, тибебе воли омладина цела*, 1969, *Ка комунизму ленјинским курсом*, 1967. и *Ма-че лијана у комунизам*, 1966. Ова три портрета, од десетак, изазвали су велику пажњу ликовне јавности и критике, посебно због задирања овим, својим портретима у „заштићеној“ поље идеологије. Портрети ове три историјске личности, до тада презентованих јавности као аутентични портрети из времена револуције и времене изградње социјалистичког друштва, сада дате као иконе масовне културе – неофiciјелно су представљали хероје социјалистичких револуција, могли су се сматрати субверзијом, пародијом на модел социјалистичког света, како је то и написао колега Бранислав Димитријевић.

Рад *Друге Тито, лубичице бела, тибебе воли омладина цела*

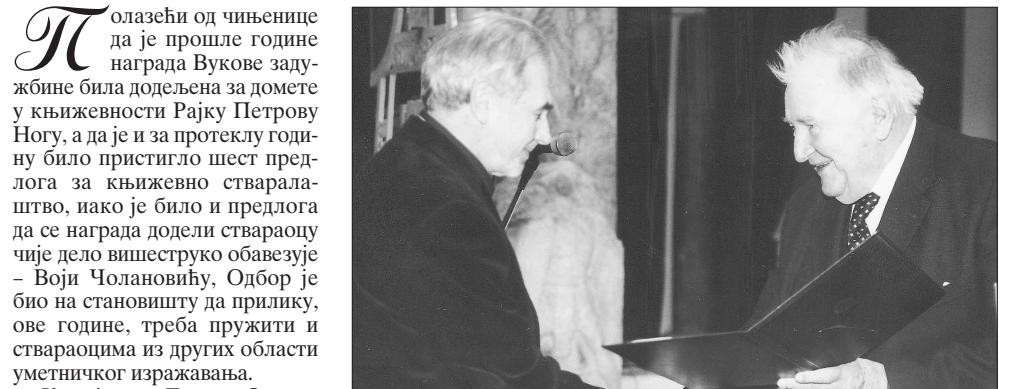
је рад хуморне конотације, са много фине ироније, израженог личног револта кроз подсмех. Изложба организована с намером да се што компликсније и потпуније прикаже дело Душана Оташевића не би се могла ни замислити и без његових пројеката, па ни без *Троношице ермије* (или *Поука о сликарској вештини*) и *Илије Димића, Ермињи*, као и *Илија Димић*, у основи су фактографске фикције, кроз које Оташевићу, уметничким средствима, полази за руком да нас увери да су у питању открића од великог значаја за српску историју уметности.

Оташевић се са успехом бави цртежом, акварелом, графи-ком и сценографијом.

Ретроспективну изложбу *Душан Оташевић, постмодернизам*, организовану у Музеју савремене уметности, прати и амбициозно написан каталог, са три предговора: Боре Ђосића, уметнико-вог друга и сарадника кроз неке по-заричне пројекте, те двоје историчара уметности, Марине Мартић и Бранислава Димић-тријевића, аналитичким текстовима којима треба да се врате сви они који воле и цене дело данас награђеног уметника Душана Оташевића.

И док академик Дејан Медаковић, председник Вукове задужбине, буде предавао за служену награду, ми остајемо у уверењу да је награда, и ове године, дошла у праве руке.

Мр Уљеша РАЈЧЕВИЋ

циј поставио у свом чувеном Географическо-статистичком описанию Србије, као и у подстицајима за описивање „драгоценних остатака наше ствариње... што је „важно и полезно не само за нас Србије, него и за остале све народе. Ми још не знали ни у својој кући шта имамо“, закључио је Вук. Ново Брдо, најзначајнији град средњовековне Србије, овај млетачки картограф, фара Мауро, средином петнаестог века на карти света означио је, као и Србију, према важности највећим словима – захваљујући овој књизи изашао је из tame заборава.

Војислав Јовановић је написао мултидисциплинарну студију, која прати развој једног од највећих рударских центара Европе од времена краља Милутина до краја седам

ПУТ У ХИЛАНДАР И У МЕТОХ КАКОВО И ПОСЕТА ГРОБОВИМА СРПСКИХ РАТНИКА ИЗ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

*Пошомци ратника
ослободилачаких
ратова од 1912. до
1918. посетили су
српска војничка
тробља у Србији,
Македонији и Грчкој и
на концу манастир
Хиландар*

Qали се ово може назвати „извештајем са лица места“, како је то Душан Радовић написао у предговору књиге „Оловка пише срцем“, или писмом писаним срцем, јер су путници на ово путовање кренули пуним срцем и са жељом да виде и осете ватром рањено тело и несагориви оствоменски дух светог наманастира Хиландара, али и да на том путу обиђу света места где леже kostи наших предака који су живот дали да се у Првом великом рату отаџбина ослободи завојевача.

Четрдесетак ходочасника, жена и мушкица различине доби кренуло је из Свете Горе с циљем да посети овај српски манастир у држави Грчкој и да мушки део ове групе доби у Хиландару, помоли се пред олтаром Милутинове цркве, поклони се пред чудотворном иконом Богородице Тројеручице, прекрсти се пред сребрним ћиковима Светог Симеона Мироточивог, да даде припаде свеће за здравље и за покој душе за своје близње и оних који су им тај задатак поверили. Други циљ ових четрдесет ходочасника је био да на том путу посете, положе венце, одају пошту, поклоне се сенима и припаде свеће на гробовима значних и незнаних ратника који су пали у биткама за ослобођење и одбрану отаџбине и српског народа.

Савез ратника ослободилачаких ратова Србије 1912–1920. године и потомак је родољубна и неполитичка, ванпартитска организација, чији су чланови и представници подружница из Србије би-

ли учесници овог ходочасничког путовања са ова два задатка: да ловоровим венцима и упашеним свећама одају пошту и захвалност својим дедовима и праједовима палим у биткама часне борбе за слободу и спас своје земље и народа, и да напоје своје очи и душу светињама хиландарским.

На том путу кроз Србију, Македонију и Грчку 28. септембра у Нишу пред спомеником српским војницима Ослободиоцима Ниша 1878. и 1918. године уз војне почести и присуство начелника Нишке војне области и команданта Нишког корпуса Војске Србије и Црне Горе, представника града Ниша, председника Окружног одбора Савеза ратника ослободилачаких ратова 1912–1920. године и потомака, Општинског одбора и делегације из Београда са пуковником Јубомиром Марковићем, председником Савеза на целу и представницима општинских одбора и подружница, положени венци и крајим говорима и почасним плутунима чете војника обележен Дан ослобођења Ниша у Првом светском рату.

Следећег дана 29. септембра у Врању на лепо ureђеном тргу окруженом негованим старијим зградама положени су венци пред споменик ратницима ослободиоцима Врања 1878. године.

Ово путовање је, међутим, било постепено и са задржавањима и боравцима на местима славним, али и лепим. Тако смо наредног јутра кренули према следећој станици нашег пута, према Зајтинику у Солуну, савезничком војничком гробљу из Првог светског рата. Тамо су kostи хиљада изгинулих ратника Србије, Велике Британије, Француске, Италије, Грчке, Румуније и Албаније. Есад паша звани Српска мајка, због његовог коректног држања у време страдања српске војске приликом повлачења кроз Албанију. У пробоју Солунског фронта учествовао је поред 150.000 српских војника и официра, 180.000 припадника Источне војске Француске, 120.000 Велике Британије, 140.000 Грчке, 42.000 Италијана, једна бригада из Русије и 1.000 Албанаца. Уред градске вреве и саобраћајне буке, који се као издалека чују, у миру међу

чеппресима и крстовима уздига се спомен-костурница изгинулим српским јунацима. На зидове костурнице наслођени су венци и цвеће, свежи и сасушен, са исписаним тракама и именами школа, удружења и институција државе на српском, али и на другим језицима. Групе родолубља и потомци полагали су цвеће, палили свеће и тражили имена својих изгинулих предака.

Следећег јутра после ноћења у Ставросу, луци и пријатном летовољишту на обали Стимонског залива, пошли смо у посету Какову, метоху манастира Хиландара. Од хиландарских монаха оца Серафима и оца Петра били смо лепо примиљени и почаšћени као прави ходочасници. Овде смо могли да купимо иконице Богородице Тројеручице Хиландарске, тамјан, хиландарске свеће волштанице, бројанице, књиге и разне друге предмете за успомену. Са нашим домаћинима смо разговарали о монашком животу, о манастиру, а било је питања, која су лепши део наше групе посебно занимала, а то је зашто женама није дозвољен улазак и боравак у Свету Гору. Стрпљиво им је објашњено да се ради о закону и традицији, о легенди по којој је Богородица, када је њен брод бачен на обале атонске, усхијен лепотом природе и монашким животом рекла да је то место посебно и од тада се полуостров Атос назива Богородичиним вртом. Други је разлог, свакако, строг типик,

манашки закон аскетског живота и одрицања од свега световног, од сваког телесног уживања и посвећивање само молитвама и духовном животу.

Сутрадан, после узбуђења због не времена и таласа на мору, због неспоразума и споразумевања, ипак добисмо дозволу за улазак у Свету Гору и украйсмо се на брод и сибосмо у пристаништу Ивањица, одакле нас манастирским аутобусом пређемо до са манастира. За мене, који нисам про теклих петнаест година био у Хиландару, први поглед са брда на манастир био је потресан. Угледавши оголеле зидове и димњаке манастирских конака, чинило ми се да је стварност још страшнија од мојих стрепња. Нема више гостопримнице, где смо се уписивали у велику књигу гостија, где смо служени манастирском ракијом, кафом и миришљавим црвеним ратлуком. Шта је са слика ма – литографијама 20 великих Срба, које сам увек радо поново гледао, већ и ради ликова мојих предака међу њима? Где је портрет краља Александра Караборђевића и портрет младог Петра Другог потписан руком Паје Јовановића? Шта ли се десило са Граховчевим пејзажом Старог манастира Хризије на мору, шта са иконом – темпером, коју је насликао Александар Дероко, велики по знавалац и љубитељ Хиландара? Одговарајући, да смо добио и не знај. Монаси су у

ноћи пожара покушавали да гасе, да спасавају шта се спасити могло. Бојим се да велики пиротски ћилим са грбом Краљевине Србије, поклон нишских чорбација, више не постоји, као ни многе друге вредности, које су те ноћи у племену отишле путем неба. Срећа је велика за Хиландар, сав наш народ и цео свет што се пожар зауставио код зида трпезарије Светог краља Милутина са једне стране и куле Светог Саве са друге стране манастирских здана.

Сачувана је Милутинова црква и у њој највећа реликвија икона Богородице Тројеручице Хиландарске и ризница са благом у облику старих икона, плаштилица, повеља и рукописних књига у тврдој згради по пројекту архитекте проф. Слободана Ненадовића, а која се стилом нимало не издаваја од старих манастирских грађевина. Он је на своју велику жалост у последњим данима свог плодног живота доживео да види слике ватре која је пројецирала Хиландар у којем је про вео тридесет и три лета радећи у време распуста на факултету на истраживању, снимашу стања у Хиландару и око њега, у Караји и Савиној испосници, код Свете тројице и на другим местима.

Хиландар ће бити обновљен, као што је и раније обновљан и као што су кроз векове и остали манастири пострадали у пожарима и разарањима опет обновљани и обновљени. Гледао сам чађаве зидове у изгорелом делу манастира, зарушене таванице и самотне димњаке што паражују небо. То ће се обновити, изградити и за лечити. Али, да ли ћу, ако поново дођем, имати онај ранији осећај, када сам ноћу, утишини, седећи на калдрми манастир ског дворишта посматра звезде изнад обриса Милутинове цркве и чемпреса као стреле управљених у небо. Осећај да време стоји, а да смо ми пролазници, да се ја тада налазим у безвременом тренутку и да је све као што је било и пре осамдесет и шестостог или тридесет година. Сада сам видео журбу, рачунар у тесној канцеларији у библиотеци Хиландара, а мобилни телефони зврче и свирају умилне мелодије и потежу се из мантија. Дошло је но вдоха.

Вања СТРАТИМИРОВИЋ

ПОВОДОМ СТО ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД РОЂЕЊА ДОБРОСАВА – ДОБРЕ РУЖИЋА (1854–1918)

Било као просветни и научни радник, или као књижевник и народни посланик и сенатор, свуда је ослањао прегознайљиво обележје свој свесираној образованој и апложованој

Прегалаштва за памћење

ском књижевном листнику. У 1902. години је, на иницијативу тадашњег управника Народне библиотеке Јубомира Јовановића, и по налогу министра просвете, започето је преуређивање инвентара Библиотеке. Новоосновану збирку писама и других писмена (архивске грађе) „уређивао и инвентарио“ је, како стоји у Извештају за ту годину, проф. Добра Ружић. Његово посвећивање библиотекарству је одмах резултирало сажетом и прегледном расправом *О библиотекама „приступачном народу“*. Ова популарно написана књига која се бавила настанком, развојем и тадашњим стањем јавних библиотека у свету и код нас доживела је два издања (1901. и 1922). У Српском књижевном листнику Ружић је током 1902. и 1903. године, под псевдонимом „Библиофил“, објавио преко тридесет „библиотечких свашића“, кратких информација о библиотекама, библиотекарству, књигољупцима и сличним књижевним темама. И касније је истом часопису објављивао краће текстове о књигама и библиотекама.

За Добросава Ружића наступају бољи дана додаском на престо његовог личног пријатеља, краља Петра I Караборђевића. Као врстан познавалац библиотечке теорије и практике 11. јула 1903. године постављен је за библиотекара Дворске библиотеке, о чему су известили и угледни престонички листови.

Већ 2. августа 1903. године Ружић је наименован за министра просвете и првених послова, али је 20. септембра дао оставку. За време кратког министровања поставио је Јубомира Јовановића, дотадашњег библиотекара Народне библиотеке у Београду, за редовног професора историје српског народа на Великој школи, а на његово место Јована Н. Томића, који му је био лични пријатељ и кога је ценио и уважавао као пријатељ и кога је ценио и уважавао као професора.

Исте године, 12. октобра, на предлог краља Петра I Караборђевића, Народна скупштина је Добросава Ружића изабрала за сенатора (државног књижевника).

Почетком Првог светског рата Добра је често био у близини краља Петра, а углавном у Тополи. Породица Ружић се

тада преселила у Врњце, а затим у Крушеву, где је остало и после повлачења српске војске на југ. У Крушеву је 1915., после брзске афере, Ружић осуђен на два месеца затвора, следеће године је интерниран у логор у Нежидеру, а после краћег времена иста судбина је задесила и његову супругу Олгу. У логору је Добра провео годину и по дана, последња четири месеца у логорској болници. Вратио се у Крушеву, пошто је као тежак болесник био ослобођен. За време бомбардовања Крушевца добио је у склоништу упалу плућа и од последица болести, већ нервно растројен, умро је 13. октобра 1918. године, само два дана по ослобођењу Крушевца.

Добросав Ружић је био члан и председник Управног одбора Српске књижевне задруге од 1906. до 1908. председник Одбора Чупићеве задужбине од 1909. до своје смрти, као и председник Одбора за подизање Задужбине краља Петра на Оplenцу.

Краљ Петар је 1909. године основао Одбор који имао задатак да се стара о подизању Задужбине на Оplenцу. Одбор је званично наименован 2. јануара 1910., када су отпочели градитељски послови, док је 18. јануара 1910. године краљ Петар I дас пуномоћио члановима Одбора. Он је овластио председника Одбора Доброслава – Добру Ружића, члана Државног савета, и члана Одбора, Јована Томића, библиотекара Народне библиотеке, Милоја Васића, доцента Универзитета, и Илију Љукачевића, председника Одбора на подизању Задужбине краља Петра на Оplenцу.

Иако је прошао век и по од рођења Добросава – Добре Ружића, његов живот и дело заслужују подсећање и трајно памћење народа на чијем је културном, просветном и политичком унапређењу радио. Овај кратак животопис је прилог томе, као и лепа и примерена манифестија којом му се његов родни Чачак одузио 15. септембра ове године.

Др Светлана МИРЧОВ

У ОРГАНИЗАЦИЈИ ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ: ОДЈЕЦИ СА НАУЧНОГ

Устаничка српска државна

Симболе српске државности чине јре свећа ауђенитична знамења украшена српским хералдичким мотивима и ликовима светитеља који су настали већ почетком Првог српског устанка

звори наших сазнава о употреби симбола српске државности у време Српске револуције (1804–1835) много бројни су и разноврсни. Њих чине, пре свега, аутентична знамења украшена српским хералдичким мотивима и ликовима светитеља који су настала већ почетком Првог српског устанка (1804–1813): заставе, грбови, званични печати устаничних институција власти, личне заставе и печати поједињених војвода. Упоредо са тиме државни симболи се јављају и у заглављима првих новина штампаних у ослобођеној Србији, као и у делима ликовних уметности посвећеним историјским догађајима и појединим личностима, а нешто касније и у различitim грамана примењеним уметности – које су се неговале у Кнежевини Србији или су поједина дела наручивана у европским центрима. То су дела из области графике, сефрагистике, златарства, кованог гвожђа, текстила. Осим тога, слични мотиви се јављају у различитим натписима, на каменим надгробним белезима и у епиграфским споменицима истог времена.

Веома значајан извор су и различити писани документи, новине и путописи из 19. века, као што је *Путешествија по Сербији* Јоакима Вујића, који даје драгоцене описание неких првих устаничких застава, изгледа државних институција, од којих су неке укraшane хералдичким делима. Овде спадају и неки мемоарски текстови учесника у Устанку, пре свега *Мемоари* Прото Матије Ненадовића.

Питања везана за употребу симбола државности у Српској револуцији била су предмет обраде од стране више истакнутих аутора, као што су: Стојан Новаковић (1884), Михаило Валтровић (1893), Драган

тин Милутиновић (1898), Михаило Гавриловић (1909), Радослав Грујић (1909), Светислав Шумаревић (1936), као и они истраживачи који су дали свој значајан допринос расветављању ове проблематике у другој половини 20. века – Ђурђица Петровић (1954), Павле Васић (1954), Александар Соловјев (који је објавио у Мелбурну 1958. године посебну књигу *Историја српског грба*), затим Славко Шакота (1960) и Драган Самарџић (1983), која је написала књигу о старим војним заставама Срба до 1918. године.

Када је 1804. године букнуо Први српски устанак, Срби тада, бирајући своје устаничке симbole, нису имали разлога да измишљају свој грб и заставу, већ су били пред разумљивом диломом – које од својих старијих и славнијих знамења да изaberu, „часни крст“ са четири оцила на првом штиту или царски бели двоглави орао Немањића. Када се данас присећамо тих славних догађаја од пре двеста година и свести ондашњих Срба о постојању њихових старијих државних симбола, тужно и горко пада констатација да исти народ, на прву 21. веку испољава крајњу забуњеност и несигурност у поновном тражењу и одређивању српских државних знамења. То је очигледна последица забуњујућег искуства стеченог током 20. века, када су му други одређивали не само историјску судбину већ и „нову“ националну и државну симболику.

Ако се вратимо предустаничком времену и стању духа српског народа, лако се да закључити да он није био необаштеан о својој некадашњој држави и њеној хералдици. Познато је да су ширењу свести о старијим српским државним симболима највише у 18. веку допринесли духовни предводници и учени Срби из прекосавских и прекодунавских културних средишта. Употреба првог грба у новом веку везана је за годину 1726. и митрополита Мојсија Петровића, коме је успело да уједињи београдску и карловачку митрополију. У нови печат митрополије он је у горњем мањем делу штита ставио кулу и цркву, а у већем доњем – српски грб са крстом и оцилима. Патријарх Арсеније IV Јовановић имао је сложени грб, а у њему као главно обележје – грб Рашке или Старог Влаха (једноглави орао са три потковице). Касније је, после народног сабора 1744. године, направљен компромис па је на свом новом печату разделио поље штита: у горњем се налазио рашки орао а у доњем крст са четири оцила. Његов наследник, мудри Павле Ненадовић потпуно је схватио једноставнији грб митрополита Мојсија Петровића, који је остао као грб српске Патријаршије и до данас. Ту исту верзију патријаршијског грба ми-

нуциозно је извештеју у дуборезу знаменити уметник Хаџи Рувим Нешковић 1789. године на познатим изрезбареним корицама из Крушедола.

Ускоро српски грб прелази и у световне кругове: Срби који су добијали племство у Хабзбуршкој монархији у својим породичним грбовима посебно место дају српском крсту, као обележју своје националне припадности. Када су 1791. године у Бечу покренуте прве *Сербске гласнине*, у заглављу првог листа био је приказан вitez у римском ратничком опреми, у свему према схватањима класицизма, али на вitezовом штиту био је најтран српски крст са оцилима. На тај начин, прве српске новине су свој „први корак училиле у знаку српског крста“. И Рајићева *Историја разних словенских народова, најчаче Болгар, Хрватов и Сербов* одмах иза насловног листа прве свеске доноси бакрорез Јакова Орфелина, на коме је представљен обелиск са посветом „роду и општеству“ и са, по mestу и по формату, истакнутим грбом Србије, док је у трећој свесци у бакрорезу приказан родољубиви призор – цар Душан на кону окружен многооброним грбовима, од којих се посебно истиче штит са грбом

сија Петровића. Тако, на челу општинске управе у Београду године 1726. стајао је кнез Гаврило Рашковић, на чијем је печату био приказан барокни штит, са волутама, траком и иницијалима, а у средишњем кружном пољу три потковице – познати грбовни елементи Рашке, који су уједно били саставни део грба породице Рашковић.

Када је отпочео Први српски устанак, 1804. године, у првој време симболи устаничке власти нису били јединствени. Прве устаничке заставе биле су различитог изгледа и носиле су разне ознаке. Повоуздано се зна да је пред устанак кнез Алекса Ненадовић имао свој „силени барјак“, који се помиње у попису његове заставе, али је прота Матија Ненадовић,

Грб Србије Христифора Жефаровића из 1741.

како сам казује у својим *Мемоарима*, првог дана окупљања ваљевских устаника изнео из бранковинске цркве бело-црвено-плави барјак „од муслина“. Прима недовољно провереним изворима, и Карађорђе је у Орашцу имао црвено-блуза заставу изаткану у Шумадији. Пре ма сачуваним подацима, из 1805. године, када је Карађорђе боравио у Острожици, имао је златни барокни оквир, са крстом и оцилима на првом штиту, са пропратним стиховима испод штита, рађено у свему према Жефаровићевој *Стематографији*. Исти грб имала је и застава смедеревског кнеза Ђуше Вуличевића, рад земунског сликара Николе Апостоловића из 1804. године. Потој се издаје Никола Апостоловић је израдио још неколико застава за устаничку војску, на којима су на једној страни, у јаједничком златном барокном оквиру, састављене два медаљона са грбовима Србије и Трибалије, са круном изнад њих и дојдатим хералдичким мотивима преузетим са других грбова (на пример, рука са исуканим сабљом, позајмљена са грба Рама). Испод ових медаљона су приказане заставе и ратничка опрема – штит, пушке, топ, кумбара, добщи и друго, као и натпис исписан подаљујући ленту: „С Богом, за љубав и Отечество!“

Сличан изглед имале су такозване редушалске заставе, као и заставе пољу Луке Лазаревића (1811), војводе Јеврема Нена-

АУСТРИЈСКИ КОНФИДЕНТСКИ И ЗВАНИЧНИ ИЗВЕШТАЈИ И МИШЉЕЊА О СРБИМА И СРБИЈИ У ТОКУ

Сумњиви и митрополит

од Земуна до Будима, од Темишвара до Трста. Стварано је неповерење према њима од врха са митрополитом Стратимировићем на челу до дна у сељачким и граничарским редовима. Онима у Бечу који су конфиденте упућивали међу Србе и Румуне ради утврђивања степена њихове лојалности, односно њихове привржености српским устаницима и Румуни, бивало је све теже одвојити релативно од фантастичног у доставама, па су и мере које су доносили с тим у вези биле често противречне и нелогичне. Директно, или преко команданата у Војној граници, преко Угарске и Бечке дворске коморе, Угарског племничког већа и Угарске дворске канцеларије, преко Врховног полицијског звјана у Бечу и других, често неидентификованих канала, сви извештаји, сва потказивања и интриге против православних Срба и дела Румуна, а унеколико и Грка и Цинцара, па и протестантане на Угарској, стизали су до цара Франца Првог као врховног арбитра, али и као најповериљивијег међу неповериљивима. Своје стапне или повремене обавештајце и конфиденте имале су како војно-граничарске команде тако и коморске и жупанијске власти, и то из редова свих националности, а посебно немачке и мађарске, или из редова српских и других православних трговаца.

Главни задатак конфидената било је откривање везе између Срба с обе стране Саве и Дунава, односно расположење „аустројских“ Срба према Устанку у Србији и према Русији као српском заштитнику, као и расположење православних поданика према Аустројској монархији и њеној политици према

устаничкој Србији. Од њих су тражени извештаји о вожду Карађорђу и Совјету, о устаничким војводама, војсци, стању на народу итд., као и извештаји о држању према Србији, односно Бечком двору водећих Срба у Монархији. Успешно, могло би се рећи да је свакако значајнији број међу Србима у Монархији подлегао сумњи и био предмет конфидентских извештаја, па и шикарија, као што је врешен и погром над Српском патријаршијском књижевношћу.

Извештаји конфидената примани су различито: једни су сматрани за преувеличане, клеветничке, некорисне, другима је придавана већа пажња, па су тражени накнадни подаци о личностима и појавама у њима наведеним, док су трећи оцењивани као поуздани и упозоравајући па је било потребно предузимати у њима предлагане мере ради сузбијања безбедности. Те мере су ишле чак дотле да се граничарска војска на савском и дунавском кордону замени регуларним трупама, односно угарским региментима а Срби-официри премештају у позадинске пукове, да се поштравају карантински прописи и под надзор стављају многи појединци из официрског, трговачког и свештеничког стајежа, да се обрати највећа пажња на све православне градске средине од Трста, Ријеке, Карловца, Осијека, а нарочито Новог Сада „као средиште илиризма и свих националних тајни“, као и српско-цинцарско-грчке трговице и интелектуалне кругове у Бечу и Пешти а још више у Темишвару у коме је доминирала православна земљопоседничка и трговачка аристократија.

Надлежне војне команде у Митрови-

ци, Земуну, Панчеву, Белој Цркви, а још више генералне команде у Петроварадину и Темишвару, слале су одмерење и поузданје извештаје како о Србији тако и о Србима и другим православним нацијама на ширем простору Угарске. Ово се односи посебно на извештаје генерала Јозефа Симбене, команданта Славонско-сремске војне границе, међу којима је нарочито занимљив онaj из децембра 1807, упућен најдојвођију Карлу у Беч.

Генерал Симбен пошао је од чинјенице да се после Карловачког и Пожаревачког мира велики број православних из Србије, Босне и Јужних крајева насељено по угарским жупанијама, војној граници и другим царским земљама, али да је, посебно код Срба, остала робдинска веза између њих у Монархији и оних у Турској: очуван је исти, српски језик и осећање припадности истој, српској, нацији. У том народу преко епске песме очувано је сазнање о његовој историји, владарима и јунацима. Тај народ је свестан Србијом, као што није могуће пресећи сваки тајни договор овостраних и оностраних поданика у контумацима и раштевима, своје службе у Војној граници, али му тешко пада неравноправност према Мађарима, кршење или заobilажење његових привилегија из 1690. и каснијих година, као и реформисање појединих делова Војне границе, која даје далеко више војника од целе Угарске.

З а Аустрија ће настati опасност ако се Србија потпуно ослобodi и ако, заједно са Босном уз помоћ Рusa или Француza, добијe своју династију која ће настојati да обнови стару српску државу, о чему се већ и сада не

СИМПОЗИЈУМА ПОСВЕЋЕНОГ ПРВОМ СРПСКОМ УСТАНКУ

Знамења

дoviћa (1811), војводе Симе Ненадовићa (1813), Карађорђева застава из (1811), и неколико других војводских застава из истог времена. Ове последње су, међутим, са друге стране најчешће имале насликан грб Рујије, као израз спрског-руског ратничког савеза, са написом у којем се говори о страдањима спрског народа и о руској заштити, која се гарантује и у будућности. Једну од тих застава детаљно је описао Јоаким Вујић у свом делу *Путешестваја по Србији*.

Застава Хадије Милентија Стевановића, ахимандрија манастира Раче и војводе соколског, имала је посебно хералдичко решење: на једној страни икону Вазнесења, а на другој штит подељен на четири поља, у којима су насликаны грбови Србије, Босне, Рашке и Раме. Према томе, може се закључити да се на устаничким заставама најчешће јављају хералдичке представе: спрски крст са оци-

немањићког грба (двоглави орао на чијим грудима је представљен штит са крстом и оцилима), који је споља окружен заставама, топовима, и другим ратничким атрибутима. И Карађорђев и Јаковљева плоча узидан су на веома истакнутим местима значајних грађевина, подигнутих са жељом да се потомству остави истинито сведочанство о себи и једном изузетном времену. Када се узме у обзир и то да је реч о људима који су стајали на целу Србије у најсупобноснијим данима њене историје, и ови грбови се, као стари државни симболи Србије, које су одабрали Карађорђе и Јаков Ненадовић, моражу посматрати као опште усвојена, скоро званична знамења обновљене спрске државе.

Иако хронолошки не припада истом времену, већ години 1836, на кличењачкој кули кнеза Милоша Обреновића није пропустио да постави и своју камену плочу (по облику истоветну са плочом Јакова Ненадовића), али са написом који говори о томе да је кулу обновио владајући „Свијетли Књаз и Избавитељ Србије Милош

шку, већ је слободније интерпретиран.

За проучавање хералдике и сфрагистике устаничке Србије од посебног значаја су ликовне представе, односно, врста и облик симбола који се јављају на печатима овог времена. Устаничке ратне прилике и нови друштвено-економски односи настали у фази формирања обновљене спрске државе и постепеног раслојавања патријархалних заједница, захтевали су правну сигурност званичних и приватних аката. Ова акта, оверена аутентичним печатима, драгоцене су сведочанства о историјским збивањима, раду органа устаничке власти и активностима истакнутих појединача. Устанички печати, међутим, поред документарно-правне, имају и идејно-пропагандну, а затим и културно-историјску и уметничку вредност. Треба нагласити да они по свом облику имају изразито западноевропску хералдичку форму, најчешће са представом грба Србије преузетом из Жефаровићеве *Слепатојрафије* и додатим атрибутима општег хералдичког значења и каракте-

Устаничка застава и печат
Правитељствујушћег совјета из 1804.

савсим при врху је савијена рука са искуном сабљом. Са страна су заставе, а испод њих топовска ћулад. Натпис гласи „Стојан Чупић тисачник Мачве“.

Карађорђев званични печат у средишњем делу је украшен овалним штитом са монограмом – Г. П. Изнад штита је приказана каџига са круном, а савсим у врху рука са искуном сабљом. Око штита су распоређени ратнички трофеји – цеви топова, пушка, ћулад и укрштени дрогледи. Натпис на траци која прати ивицу гласи: „Комендант фо Сервие“. Овај печат је занатски веома вешто рађен, са осећањем стила веома близског класицизму. Други

Карађорђев печат, заправо прстен са печатним делом урађен је од старог сребра и у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома рустичне израде. Испод монограма је урезана година – 1811. То је, без сумње, година израде прстена-печата. По ивици круга уgraviran је натпис: „Верховни војвода србско(го)“. Због специфичних одлика занатског поступка и непознавања неких основних елемената европске сфрагистике, може се претпоставити да је овај печат дело рукунеког непознатог домаћег кујунџије.

Посебну групу устаничких печата чине печати магистрата. Сви су приближно истог облика и рађени на сличан начин. Београдски магистрат имао је печат округлог облика са стилизованим спрским грбом, изнад којег је лепо развијена круна. Натпис прати ивицу круга и гласи: „Печат Магистрата београдског 1807“. Година урезана на печату истовремено означава и време његове израде и годину оснивања Магистрата. Печат је урађен у средини, у кружном оквиру, има уређан монограм – Г. П., а око њега ратничке амблеме, веома р

Осветљења

Како ишо се за Гојоља
говорило да су из
његовој Шињела
изашили мање-више
сви велики руски
реалисти, за нашег
Змаја може се рећи
да су из његове
Певаније шакође
израсли многи
познији српски
песници

P

ођен у Новом Саду, у знаменитој Златној Греди, Змај је у току свог плодног живота често мењао места боравка. Школовао се у Бечу, Прагу, Пешти, студирајући најпре право, да би затим завршио медицину. Лекарски позив обављао је у Новом Саду, Панчеву, Футогу, затим у Београду, Бечу и Загребу, да би се пред крај живота скрасио у идичној Сремској Каменици. Одатле се пре сто година (14. јуна 1904) преселио у историју и легенду.

На Змајевом стваралачком и животном путу било је свакојаких препона и недаћа, жртава и самоодрицања. Породична трагедија отргнула му је жену и децу; због политичких неслагања разилазио се с бројним пријатељима из млађих дана, што такође није пролазило без ожилјака. Већ за живота слављен је као велики песник широм српства, бард нације, а доживео је и тешке речи покуде и омаловажавања којим је његово стваралаштво свођено на обично стихотворство, што је представљало несумњиву неправду и према њему и према његовој делу.

Међутим, ништа није могло да сломи Змајев пословнички оптимизам и да га одврати од родољубивог и прогресивног пута којим је у младости закочио. Био је и као песник и као човек савест свога противуречног времена, јер је као ретко који његов савременик остао морално доследан са себе и својим песничким и друштвеним идеалима – који се поклапају с напредним идејама у његовом времену. Слободар и демократ, хуманист

ПОВОДОМ СТОГОДИШЊИЦЕ ОД СМРТИ ПЕСНИКА И ХУМАНИСТА ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋА

Змајев век у српском роду

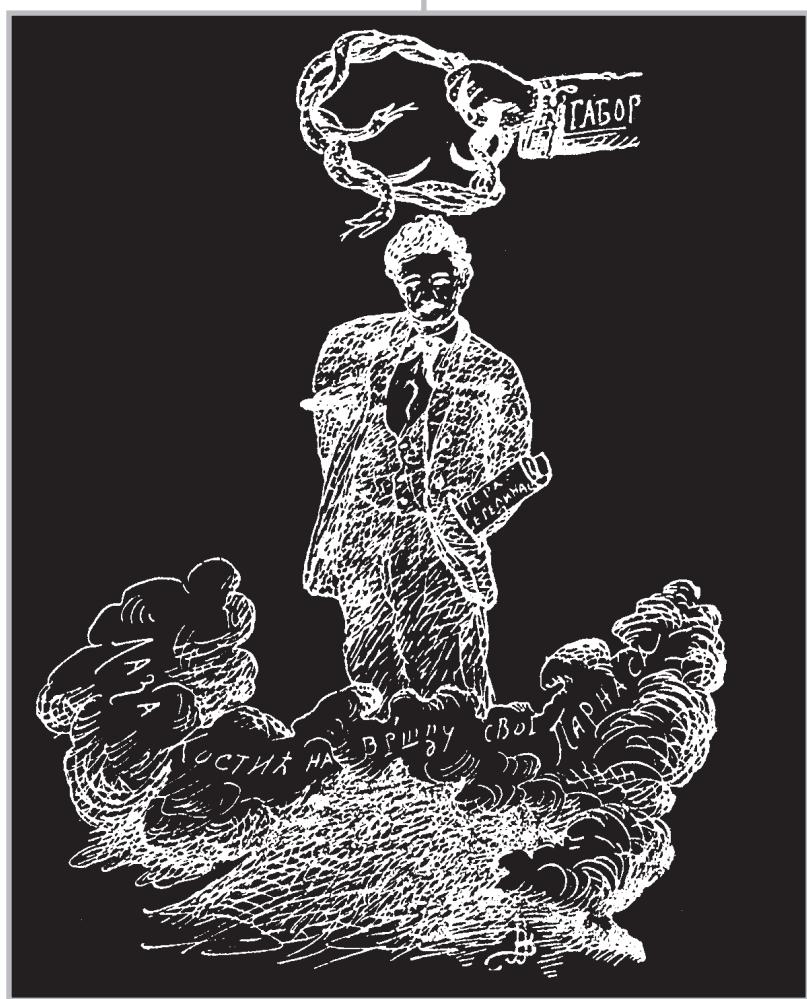

Рекли су о Змај-Јови

Лаза Костић: „Змај је оманац, вижљави, лепушкасти милокрвни човек, умиљати, угледљиви, духовити дружбеник...“

Милан Милићевић је забележио да је Змај мешао у говору „ч“ и „х“.

Јаков Игњатовић (1856): „Киш је био плав, бледи младић, јако му развијена глава и чело, плавуше питом очи, у целини интелигентан израз, у говору промерен, мисли логично склопљене, у изразу речи сплетен, као да му реч и мисао не иду упоредо. Био је јурист, радо се у друштву бавио, но усамљеност, нарочито за рад, није му била досадна. Средњег сразмерног стаса и здравог склопа, у ходу му је било нешто што ми је у очи падало. Обично је ишао са узвишеном главом, бржим кораком, и обема рукама у ходу сходним темпом машући. Истоветни ход мог Симе Милутиновић Сарајлије, и то не афектирајући, већ уобичајено, само, као што сам доцније опазио, у анимираним расположењу све брже, и онда ми је изгледао најоригиналнији.“ (Мемоари, стр. 502).

и моралист, убеђени републиканац и доследан антиклерикалац, Змај је, временом, израстао у националног и народног песника у племенитом смислу речи, без присенка ироничног значења које том одређењу дају неки

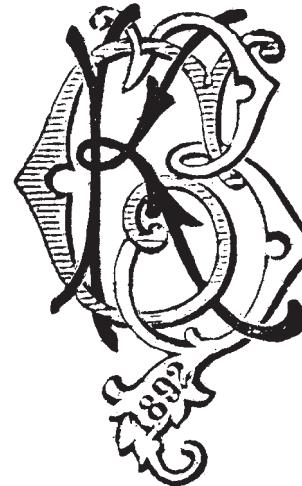
Змај и Београд

Змај се најпре настанио у Београду (1878), „негде у Циганској махали“, данас Скадарској улици... Ту му је била и лекарска ординација. Као приватан лекар најчешће је лечио сиротињу; оним најспомашњим сам је често куповао лекове.

У новембру Змај се преселио у Скопљанску, данашњу Нушићеву улицу... Приликом другог доласка у Београд (1891) Змај се настанио у Фишегџијској чаршији у кући Јове Ваљевца (данедавно Булевар револуције), данас Краља Александра), на месту чешке амбасаде. Ускоро се преселио у Надеждину улицу и становио је у кући на чијем месту је данас турска амбасада, на углу улице Кнеза Милоша и Крунске.

Био је и школски лекар, лако је давао оправдања, због чега је имао одређених непријатеља: једна гимназија је била престала да признаје оправдања болећивог Змаја и после тога био је мало строжи у давању здравствених уверења. (Слично се односио и према глумцима, јер је неко време био и позоришни лекар.)

Змај је у Београду добио

брожна признања друштвена и нека државна признања. Био је изабран за председника Одбора за споменик и Споменицу Војислава Илића 1894, а две године раније (1892) изабран је био за потпредседника Српске књижевне задруге. Његовом руком најчешће је амблем ове значајне културне институције, који она и данас користи. Исте, 1892. године Народна скупштина Србије додељила је Љ. Ненадовићу и Змају доживотне пензије, као „заслужним књижевницима српским“. Могло би се рећи да је Змај боравак у Београду круписан његовим избором за академика, на Видовдан 1896. године. Тада је, напокон, примљен и за српског држављанина.

књижевни критичари. Он се, наиме, поистовећивао са судбином свога народа у друштвено-националном смислу, а у књижевном стваралаштву полизио је непосредно од народног стваралаштва и народног духа израженог

у њему. То не значи да је том особином Змај већи песник од других, али ваља истaćи ту његову одлику која га одређује у времену.

Још једна особина чини га јединственим у српској књижевности. То је многостраност његовог песничког дела. Певао је у свакој животној ситуацији, надахнуто и пригодно, ангажовано и „за своју душу“. Успео је да се бе афирмише као аутора који ни једног тренутка није био немоћан пред временом.

Увек је знао
на све да одго-
вори својом песмом.

Оставио је иза себе по обиму и ширини импозантно дело да бисмо га таکвим сматрали и да је реч о прозаисти, а не лиричару (мада је он писао и прозу). Кад би се само наслови Змајевих песама и других састава прикупили уједно, изнели би подебелу књигу. И након сто година од Змајеве смрти, чини се да ни данас нема ниједне српске књиге без неке Змајеве књиге. Карактеристично је да је његова дела не срећемо у анткваријата: једноставно, читаоци се не одвајају од њих. То је и зато што је Змај песник свих генерација и што је био средишња пеничка личност током друге половине 19. века у српској књижевности.

Учествујући активно у матици књижевног и друштвеног живота и као покретач и уредник различитих листова и часописа, Змај је и ту оставио трајан спомен. Издавао је и уређивао Јавор, Комарац, Змај, Жижу, Илустровану ратину хронику, Стармали, уз омиљени Невен. Готово сви ти периодици могу се окарактерисати као његова ауторска остварења, јер је често сам попуњавао својим прилозима читаве бројеве, из недеље у недељу, из месеца у месец, из године у годину. (Додајмо да је више година након Змајеве смрти Невен доносио прилоге из његове уредничке оставштине, као да је писац, како рече М. Лесковац, и из гроба слао песме дечијим..)

За Н. В. Гогола руска критика је рекла да су из његовог Шињела (чуvene проповетке) изашли мање-више сви велики руски реалисти. И за нашег Змаја може се рећи да су из његове Певаније такође израсли многи познији песници, не само они који су певали за децу и о дечи него и бројни лиричари и сатиричари, такође и они родољубљем задојени. Др Васо МИЛИНЧЕВИЋ

Летопис Вукове задужбине (68)

Петак, 24. септембар 2004.

Народна библиотека Србије и Француски културни центар у Београду организовали су ауторско вече Ива Бонфоа – песника, теоретичара поезије и ликовне уметности, великана француске интелектуалне мисли и професора угледног Колеж де Франс.

Понедељак, 27. септембар 2004.

У Великој сали Задужбине Илије М. Коларца свечано је отворен 41. београдски међународни сусрет писаца, на којем је учествовало 65 писаца из 24 земље. Сусрет је отворио и беседио Слободан Ракитић, председник Удружења књижевника Србије.

Понедељак, 27. септембар 2004.

У Институту за славистику у Бечу свечано је открiven спомен-биста Вука Стевановића Каракића, рад академика Светомира Арсића Басаре. Биста је дар Института за списку културу – Пристину и културне манифестације Глигорије – Глиши Елесовић, а урађена је уз помоћ амбасаде СЦГ у Бечу. У присуству државних званичника обе земље, више страних амбасадора и дипломата и представника српске Православне цркве, о Вуку у Бечу и сличи Србије и Европе у његовим историјским списима говорили су директор Института академик Герхард Невелковски и професор др Милош Ђорђевић. Наши студенти славистике у Бечу говорили су народне пословице које је Вук сакупио.

Понедељак, 27. септембар 2004.

Српски министар за дијаспору, професор др Војислав Вукчић, уручio је високо државно одликовање *Вук Каракић* истакнутом представнику Србије у Америци господину Алексу Мачерском, у знак захвалности за његову вишегодишњу помоћ српском народу.

Среда, 29. септембар 2004.

Скупштина Удружења књижевних преводилаца Србије једногласно је доједила Награду за животно дело професору др Миодрагу Сийиновићу, једном од најујгледнијих преводилаца. За председника Удружења изабрана је Мира Вуковић.

Петак, 1. октобар 2004.

У Чакову, родном селу Доситеја Обрадовића, свечано су прослављени *Доситејеви дани*. Том приликом, на симболичан начин, полагањем венца на спомен-плочу постављену на кући нашег великане првоститеља, почела је с радом Задужбина *Доситеј Обрадовић*.

Уторак, 5. октобар 2004.

У Бањалуци је покренут *Залот*, први књижевни лист у Републици Српској.

Четвртак, 7. октобар 2004.

Одељење за језик и књижевност Матици српске реаговало је поводом *нестпоразуме у Црној Гори око српској језику*. У писаном саопштењу истакнуто је да *противуставно, провидним лукавством* и

супротно народној вољи израженој на последњем попису у Републици, укинуто је *национално име језика и замењено неименом матерњи језик*. Одбор је изразио подршку онима који се овом нецивилизованом најму супротстављају.

Петак, 8. октобар 2004.

Управни одбор Организације Вукове задужбине за Шавник, Жабљак и Плужине расправљао је о *Стобиен-комплексу посвећеном Вуку Каракићу у Петњици код Шавника*. Према идејном решењу вајара професора др Миодрага Живковића, у центру комплекса је биста Вука Каракића у металу, а испод је кружни плато, који обухвата остатак темеља куће Вуковог деде Јоксима.

Субота, 9. октобар 2004.

У Идувору је обележена 150. годишњица рођења нашег и светског научника, великог српског родољуба и првог почасног конзула Краљевине Србије у Јулоју – Михаила Пупина. На свечаној академији говорио је председник Србије Борис Тадић.

Субота, 9. октобар 2004.

У Бранковини код Ваљева, завијајују славне породице Ненадовић и велике српске песникије Десанке Максимовић, одржана је завршна свечаност обележавања 200. годишњице Првог српског устанка у шабачко-ваљевској епархији.

Субота, 9. октобар 2004.

У задужбинском цркви *Светог Ворћа* на Опленцу обележена је седамдесетогодишњица убиства краља Александра. Епископ шумадијски Јован и епископ је гарски Порфорије служили су свету архијерејску литургију, у присуству престолонаследника Александра Другог Карабељевића, његове породице, чланова Крунског савета, представника дипломатског кора и многобројних грађана. У кући краља Петра I изложена су краљевска знаменја.

Субота, 10. октобар 2004.

Награду *Иво Андрић* за 2004. годину добио је Михајло Пантић за књигу приповедака *Ако је то љубав*, која је објављена 2003. године, у издању Стубова културе. Награду је, на рођендан Иве Андрића, уручио академик Мирослав Пантић, председник Управног одбора Задужбине.

Недеља, 10. октобар 2004.

У Кашевијеву код Шида одржан је Сабор *Филип Вишића* и обележена су *две века српске државности*. На свечаности су поделење овогодишње награде за књижевно стваралаштво *Филип Вишић*. Награду за роман добио је Ђорђе Јањатовић, књижевник из Моровића; Радомир Андрић из Београда припада је награда за четири деценеје поетског стваралаштва, док је Марко С. Добрличанин, такође из Београда, добио награду за књигу *Филип Вишић, његова наслеђница и следбеници*.

Уторак, 12. октобар 2004.

На хуманитарном концерту у париској цркви *Свети Рок*, на којем је наступао

православни хор *Свети кнез Лазар* из Крушевца, сакупљено је 8.000 евра за обнову манастира Хиландар. Четрдесетак чланова хора цркве Лазарице, под вођством Ружице Вешковић, извело је двочасовни програм из православне духовне баштине, пред око 400 Срба и Француза, који су учествовали у овој хуманитарној акцији у организацији амбасаде СЦГ у Француској.

Среда, 13. октобар 2004.

Захваљујући задужбинском друштву *Први српски устанак*, на углу улица Маршала Бирјузова и Топличиног венца откријена је спомен-плоча Карабељевим устанцима, који су на том месту (некадашња Варош капија) ушли у Београд 13. октобра 1806. године.

Четвртак, 14. октобар 2004.

У Малом Црнићу, где је столовао велики српски песник Србољуб Митић, *Орфеј из Стила*, родом из Црњенца, доједењена је 11. пут књижевна награда *Србољуб Митић*. Награду су добили Томислав Мијојевић из Зајечара за збирку песама *Јавке, осјаји, угарци и Верољуб* Вукашиновић из Трстеника за књигу песама *Цветина недеља*.

Петак, 15. октобар 2004.

Академик Дејан Медаковић, председник Скупштине Вукове задужбине, и др Миодраг Матицик, председник Управног одбора Вукове задужбине, упутили су писмо Филипу Вујановићу, председнику Републике Црне Горе, у којем су, поред осталог, истакли да *сматрају својом обавезом да, у пренетку разбујатиљих сјастија око српске језика, скрену пажњу да свака злоупотреба језика у пољитичке сржне има трајне последице и ствара читав низ веома проблема*.

Субота, 16. октобар 2004.

У Вишићеву код Шида обележан је Сабор *Филип Вишића* и обележена су *две века српске државности*. На свечаности су поделење овогодишње награде за књижевно стваралаштво *Филип Вишић*. Награду за роман добио је Ђорђе Јањатовић, књижевник из Моровића; Радомир Андрић из Београда, добио награду за књигу *Филип Вишић, његова наслеђница и следбеници*.

Уторак, 19. октобар 2004.

Библиотека Матици српске приредила је изложбу, са пратећим каталогом, поводом 125 година од рођења научника Милутина Миланковића (1879–1958). Представљена је највећи делови његовог дела, студије и уџбеници, литература о Миланковићевом визуелном стваралаштву, факсимили и фотографије.

Уторак, 19. октобар 2004.

Отворен Београдски сајам књига, највећа смотра књига код нас, на којој је учествовало око 600 домаћих и страних издавача. Сајам су отворили писац Милован Јован Цвијић и Плодић.

Уторак, 19. октобар 2004.

На хуманитарном концерту у париској цркви *Свети Рок*, на којем је наступао

Данојлић и француски књижевник Ален Роб-Грије.

Четвртак, 21. октобар 2004.

Министарство за дијаспору Владе Републике Србије и Удружење књижевника Србије доједили су новоустановљену награду *Арсенije Чарнојевић* за животно стваралаштво писаца из дијаспоре Васи Михаиловић и Ђорђу Николићу из Сједињених Америчких Држава и Славомиру Гвозденовићу из Румуније. Повеља *Арсенije Чарнојевић* доједењена је и Предрагу Апићу, власнику књижаре *Србица* у Торонту, за заслугу у промоцији српске културе и очувању српског језика и писма.

Петак, 22. октобар 2004.

Институт за књижевност и уметност организовао је у Дому Вукове задужбине научни склоп посвећен поезији Симе Панчировићу.

Петак, 29. октобар 2004.

Одбори за награде Вукове задужбине у науци и уметности одржали су седнице на којима су донели одлуке о наградама Вукове задужбине у 2004. години.

Субота, 30. октобар 2004.

У Великој Мощаници формиран је, 34. по реду, Огранак Вукове задужбине. За председника огранка изабран је др Југослав Саша Антонић. Свечаној седници новоформираног огранка присуствовала је и Слађана Млађен, управник Вукове задужбине, са сарадницима.

Субота, 30. октобар 2004.

У Српској гимназији у Будимпешти свечано је обележена двестогодишњица Првог српског устанка: Драган Стојков је изложио слике инспириране Вишићевом писмом *Почетак буне против гађаја*, проф. др Момчило Павловић, председник Друштва историчара Србије, одржао је предавање о учешћу Срба из Угарске у Првом српском устанку, Драгољуб Дуњић представио је књигу *Сомборски Срби и Први српски устанак* Милана Степановића и Рајдете Шумоње.

Петак, 3. новембар 2004.

Одржана седамнаеста седница Скупштине Вукове задужбине у Народној библиотеци Србије.

Петак, 8. новембар 2004.

Одржана седамнаеста седница Скупштине Вукове задужбине у Народној библиотеци Србије.

Петак, 8. новембар 2004.

Одржан Други Вуков педагошки сабор у Шапцу, који је организовао Педагошки покрет Југославије. На Сабору је усвојена Декларација.

Уторак, 9. новембар 2004.

Организатор Вукове задужбине у Нишу распоставио је конкурс за средњошколце и студенте на тему: *Вук Каракић у Европи, Европа у Србији (на почетку 19. века)*. Предвиђено је да се дodela награда обави 27. јануара 2005. године, на *Дан Светог Саве*. Овим конкурсом Организатор обележава двестоту годишњицу Првог српског стваралаштва.

Петак, 12. новембар 2004.

Традиционална културна манифестација

ција *Доситејеви дани*, по тридесети пут, свечано је отворена у Заводу за културу Војводине. Том приликом, доситеју Обрадовићу беседио је професор Лазар Чурчић, а након тога изведен је пригодан уметнички програм.

Недеља,

НАЈСЛАВНИЈИ СРПСКИ ЈУНАК ИЗМЕЂУ МИТА И СТВАРНОСТИ

Епски Марков лик

Парафразом стиха из Милијиног *Бановић Старање*, Борислав Челиковић је дошао до наслова зборника (*Неко беше Краљевићу Марко*) народних и уметничких песама, проповедака и легенди о највећем јунаку, симболу усмене народне културе Срба, јуношевенских и балканских народова. Ово зналачија структурирано дело Челиковића је, поред хронолошких поређаних антологијских епских песама, допуњено поглављем „Народне проповетке“, *Легендама о Краљевићу Марку* Н. Трајковића, сопственим прилогом „Марко Краљевић у рудничком крају“, а затворио га уметничком поезијом Д. Ј. Филиповића о Марку, неком врстом прећева догађаја и мотива из народне поезије, а у песмом *Марко Краљевић А.* Ашкерца, чиме још једном доказује интернационалност епског лика овог српског јунака.

Историјског краља Марка и легендарног Марка Краљевића одржава веома танка веза. Краљ западне Македоније (1371–1395), Марко је био владар коме је зла судбина наменила парче краљевине, гашење српског краљевства и погибију од тубића и за тубића (погинуо је у бици на Ровинама 1395. године). Све песме о њему нису хроничарске и фактографске; историјска забивања чине само њихови рационални нуклеус, а остало је плод маште многих генерација и њихових певача. Епски лик Марка Краљевића, изузетно сложен, упути је у себе до усмене традиције Јужних Словена, старије од времена у којем је живео, са пренознативим траговима историјских мена и дрогађивања. Марко је био израз ватрених же-

ља и горких разочарања, или и непресушне и задивљујуће духовне снаге нашег народа. Има много претпоставки о његовој популарности, или питање правих разлога те популарности као да ни до данас није решено! Песме о њему су у сувистом избору и структурирају могле чинити еп као што је *Еп о Гиламешу, Слово о полку Игореву...*

Песме о њему најмање су биографија историјског краља Марка, али је неоспорно да с њом има мноштво додирних места. Иако његова историјска улога то никим не оправдава, Марко је

у поезији израстао у митску личност борца за правду, за народ, за слободу. Вук је у *Српском речнику* записао: „Никакога Србина нема који не зна за име Марка Краљевића“. Песме о њему обухватају дуг период: од Душановог до хајдучког времена. Он је свеобухватно разрађен лик усамљеног јахача: и јунак (*Марко Краљевић и дванаест Арапа*) и плашиљаван (*Марко Краљевић и Љутница Богдан*), и осветник (*Марко Краљевић познаје очину сабљу*) и заштитник (*Марко*

Краљевић укида свадбарину), и храбар (*Лов Марков с Турцима*) и лукав (*Марко Краљевић и орао*), и праведник (*Уроши и Мрњавчевићи*) и зличинац (*Сестра Леке капетана*). Доминантна његова врлина је јунаштво: он је већи и боли јунак од ма кога пре и после њега. Уз јунаштво иде и чојство Маркова; уме он да каже „леле мене до бoga“ милога/где погубих од себе боляга“ (*Марко Краљевић и Муса Кесеција*). И Марко, и његово оружје, и његов коњ су надирањних особина, застрашујућег изгледа, снаге и храбrosti. Покретачка снага му је у истинотљивости и правди, у слободарству и заштитништву (у вину и дукатима), а ослонац у личној снази и храбrosti. Међутим, није Марко саткан само од идеалних црт – мане које му песме приписују чине га уверљивим и пластичним, човеком од крви и меса, великом и малим, исправним и грешним. Цео тај распон поуздан је начинио Челиковић распоредом грађе у *Неко беше Краљевићу Марко*.

Жанровски разнородно представљање Марка Краљевића илустровано је ликовним решењима овог јунака (слике, цртежи) најпознатијих наших уметника, и избором литературе о њему. У избор прилога уводе нас два једнако добра предговора, састављача зборника Б. Челиковића и Р. Самиџића, оба историчари: први је успео да до краја исцрпе историјска факта о Мрњавчевићима и Марку и читаоцу приближи његов „земаљски лик“, а други је романсирао Маркову скромну биографију и увео читаоцу у „песничку легенду“. *Добривоје МЛАДЕНОВИЋ*

ИСТРАЖИВАЊЕ – НОВА КЊИГА АКАДЕМИКА ДЕЈАНА МЕДАКОВИЋА

Срби у Загребу

Жа први поглед корице сличне књизи *Срби у Бечу*. Са панораме града, начином палимпесста, склida се слој по слој прошlosti и открива наш траг. То је најсигurniji начин бацања призрака на историју виђену као свеобухватност из перспективе дубоке загледаности у њу. Из таквог угла, мајстор синтезе Дејан Медаковић издава оно што јебитно, што чини суштину вредну памћења.

Већ деценијама Медаковић орловским погледом согледава судбину српског народа понавише на периферији оног дела српског народа који је вековима упирао поглед на матицу. Сетио се књиге о Сентандреји, северној нашој звезди, о Хиландару, Трсту, фрушкогорским манастирима.

Свакако да је за зналца прошlosti, какав је Медаковић, болно то вишедеценијско истраживање по кружници наше вековне судбине. Његове тужне приче о Србима који се, захваљујући низу егзодуса, селе на запад и на север и, данас, доживљавају трагичну страну осеке себа погађају све нас у годинама када, после свега што се на ма догодило, покушавамо да станемо на здрав камен не бисмо ли зауставили пропадање и кренули, макар пола корака, напред.

Медаковић је и за ову књигу извојио суштинске теме. Оне чине и поглавља посвећена историографији, црквенoj општини у Загребу, школи, гробљу, трговцима, занатлијама и њиховим кућама, привредним организацијама, знаменитим

личностима, периодици и штампарима, речују српској књизи у Загребу, музичком животу, позоришту, спикарству и скулптури. Свако поглавље чини сажети део укупног привредног и културног летописа живота Срба у Загребу, њиме се открива траг Срба у овом царском граду о којем сведоче здања, па и кућа Медаковића, надгробни споменици, скулптуре, књиге које су тима Срби издавали и, најпре, знамените личности, јер управо избрани људи остављају печат на поједине епохе.

Медаковић је на најбољи начин осмислио идеју „враћања“ српске културне баштине, боље рећи увиди у све оно вредно, уметнички блеставо и значајно што су Срби створили у прошlosti друге, што се другде нашло као архетип. То не значи буквально враћање свега тога, јер је то немогуће учинити, али познавање свих тих вредности које су оставили Срби у расејању и заграницу, богати нашу светску багателству културне баштине српског народа.

Мало је оних који се и у позним годинама на овај начин, свакако трајан, одужују свом народу. Писати о родном граду, какав је Загreb, у који аутор није кроично више од деценије, још је болније из разлога због којих није кроично. Отежано је јер је књига склапана на основу документа до којих је дошао док није ни помињао да се начини ова књига, кад за њом није било потребе коју нам је историја наметнула. Шира истраживања била су умјетници, писци, научници, аутори, који су са појединачним организацијама, знаменитим

могао хладно, научнички, да пише о здањима за која га везују многе успомене из младости, породица, кругова негдашњих пријатеља, амбијент који је деницијама носио у срцу.

Ова књига настала је кад јој је одиста дошло време, кад су се слегле емоције узбуркане по следњим ратом, са добрим, зрелом дистанције је написана. И зато нам се судови изречени у њој чине непомориви, зато ову књигу листамо, разгледамо, читамо и о њој размишљамо као о поруци јединога који ју је могао, такву, написати.

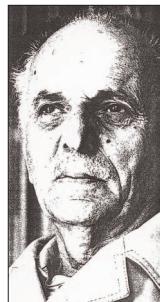
Радујем се што ми је пружена прилика да први нешто кажем о овој књизи пошто се одиста појавила, и то у нашем породичном кругу.

Не само да бих заради посвету која ће књизи дати дојатну вредност, већ и зато што је велико књижевно коло Дејана Медаковића, о којем сам у више наврата писао, обогаћено, крунисано књигом у којој нам је аутор, појединачно, вредних запажања и велиок поуздана овога о чему пише, што је случај са претходним књигама, подарио и део своје душе.

Књига приповедака *Потвратак у Ракићије* био је први, велики искорак према овој књизи. Књига *Срби у Затребу* јесте виртуални Медаковићев повратак у родни Загreb. *Миодраг МАТИЋИЋ*

ПРИМЕНА КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА ИЛИ О ПЛОДОНОСНИМ ДОДИРИМА САВРЕМЕНОГ И ТРАДИЦИОНАЛНОГ

Два молења у једној цркви

И у данашњем времену неслучених културних досећаји и свеснотрајајући је добро искористити стваралаштво предака

Када се помиње прихватање или неприхватање нових текстилних материјала помињемо и скоро већ сасвим нестало и заборављено стваринско (народно) бојење материјала. То бојење чињено је помоћу корена неке биљке (рецимо броћа), коре и листа којег дрвета (на пример јове), храстове шишарке, или љуске ораха, као и спољних слојева главице црног лука. У води у којој је кувана луковина бојена су (или се и сада боје) ускршња јаја. Одевни вунени предмети могу, затим, да се боје и у казану цијебе (комине) од љубљиве када се пече ракија. Може се предмет обояти и у води у којој је куван неки чај. Те природне боје су постојале, међусобно се складнијају са сложу и никада нису биле упадљиве „дречеће“ као неке фабричке (или аниминске) боје. Ако би текстилна индустрија своје производе бојила на старијим начинима, имала би само користи: мање би средстава трошила, а њени производи би били постојајани боја.

Слично стваринском (народном) бојењу природних материјала било је и штављење (или „чињење“) кожа, које је радио помоћу храстове коре и листа жбунасте биљке руја.

Од неких пак промена у културном развоју код нас остало је сведока и у свакодневном говору. Конкретно, када се боји сукно (у прво) на стари начин каже се да се оно масти „омастили смо сукно“. Овде је очуван стари домаћи израз масти за боју (рећ боја је примљена од Турака), као оно и у фрази када се каже да је неко „црне масти“. Такав је случај и са оним када се каже да се некоме нешто „дубоко урезало у памћење“. Глагол урезати овде је дошао од стварног урезивања знакова и црта на штапу или комадићу дрвета као записаних подсетника и опомена да нешто не ваља у одређено време обавити

(као што је у том циљу завезан чвор на марами). Уостalom, таквим урезивањем цртва (рабоши) служили су се поједињци и до пре коју деценије. Наши преци нису знали шта су то витамини, протеини, хидрати, калорије. Јели су шта су када имали. Основна храна састојала се од хлеба (од јечма, ражи, пшенице, ређе овса и хљеба, а у најновије време најчешће од кукуруза) и млечних производа. Месо и поврће мање се јело. Бели лук, на пример, више је служио као лек него као додатак храни. Старија особа би рекла да бели лук штити од сваке невоље. Често је зато уз се ношен и као врста амаљије. Као заштита од уројливих погледа стављан је и у детину колевку. Ко привре по ретко једене, али за Богајаљење „валаљо“ их је пронахи, брати и спремити јело, јер се веровало да је то „добро“ за здравље. Даље, јагодично воће (боловици, јагоде, купине, малине) ради је једено. Нарочито код деце. Суве боровнице су деци даване и као лек против пролива. Дивље крушке остављане су у води да би се тако добила „водница“. Тако и зрна клеке (вење). Дивља јабука (дивљаке или „зукве“) пропорчивање се против „навале“ (крвног притиска).

У наше време оплемењено јагодично воће захвата знатне површине, јер успева и на поснијем земљишту. Оно се и извози у већим количинама. У вељавском крају већ су установили и датум када се обележава „дан малине“, а у Иванчићи су подигли споменик малини. Бели лук сада се препоручује од стране стручњака и као врста лека против крвног притиска. Тврди се да он има антибиотичких својстава. Извесни производи од њега могу да се добију и у апотекама. У биљним апотекама продаје се и чај од сушеног коприва, а јабуково сирће увелико већ производи и рекламира предузеће из Горњег Милановца.

Уз искуства и сазнања да су неке биљке уистини лековите у народу је време и уверење да после вечере „валаља“ судове опрати одјела. Јер створено је веровање да на неопране судове ногу долази некаква утвара (чума) која их олиже и тако их затрује.

Када се помињу лекови од биља, додавамо како је својевремено пронађен и лек против маларије. Наиме, на основу традиционалног лечења те болести кором биљке код америчких Индијанаца, стручњаци су од састројака те биљке створили кинин, успешан лек против болести.

Уз помињање биљних сировина за стварање неких лекова додајемо следеће. Крајем 19. столећа чувени просветар и револуционар Васа Пелагија записао је као „добар“ следећи народни лек: да би неком рана брже зарадила требало је да запади прахом ливадске пећурке „пухарице“. Та пећурка у летњим месецима нараста као лоптица, обично у величину ораха. Када сасвим сазри и пробуши се њена спољна опна изнутра покуја густ дим (у ствари прах) кафене боје. Уз ово какојемо да пећурку и буђи нису далеки рођаци, а од буђи у основи се добијају антибиотици (прве свете пеницилини). Испаде је да је код нашеја народног „пеницина“ као врста лека употребљавана пре него је (на западу) од буђи почев да се производи истински ефикасниј

УЗ СТОДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ ОД РОЂЕЊА ПРОФЕСОРА АЛЕКСАНДРА ДЕРОКА, АРХИТЕКТЕ, ПИСЦА И СЛИКАРА

*Изложба „Летенде
Београдској
универзитету“ у
Универзитетској
библиотеци „Светозар
Марковић“ у Београду
посвећена Александру
Дероку, највећем
познаваоцу наше
народне архитектуре*

Да је још мало поживео, познати српски архитекта, историчар уметности, археолог, један од чувених 1300 каплара, професор универзитета, академик, књижевник и још много тога Александар Дероко (1894–1988) сада би имао сто десет година. Ипак, овај несвакидашњи преглац, који је рођен је за време захтавио крајчак 19. века и који је прошао готово све буре, узете и страдања 20. века, жив је и присутан и данас пре свега својим делом, знаменитим здањима која је пројектовао саплићући вешто у њих монументални стил средњовековног највећег градитељства с тековинама новије народне (балканске) архитектуре. Траје Дероко својим знаљачки и оригинално сачињеним књигама из области архитектуре, историје уметности, као и сад већ култним мемоарима (A ондак је лептијо јеројлан над Београдом и др.), сликама у многобројним збиркама званичних институција као и у поседу приватних колекционара. Многострукост његовог присуства доцарала је ту недавно и изванредно осмишљена изложба посвећена овом нашем великану („легенди Београдског универзитета“) у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ у Београду. Приређивачи изложбе Марија Вранин-Игњачевић и Дубравка Милошевић обавиле су велика истраживања и сачиниле одиста релевантан избор из расположивог материјала (и сарадника) за ову разнолику и „дероковски“ узбудљиву панораму једног живота и његове епохе на два нивоа Библиотеке. Уз богат каталог с додатком у виду „мане“ репродукција свих ових изложених Дерокових слика, током новембра и децембра 2004. у Библиотеци је одржано шест тематских предавања о различитим аспекцијама рада великог нашег немира А. Дерока, као и једна позоришна представа. Интересовање за сваки од ових скупова (на којима су између осталих учествовали Михајло

Легендарна неимарства

Митровић, Ранко Радовић, Војислав Кораћ, Анаика Скворан, Милка Чанак-Медић, Бранислав Миленковић, Стојан Ђорђић и др.) било је толико да су се у сали увек тражиле додатне столице.

Универзалност Дероковог дела огледа се, чини ми се, пре свега у распону његових интересовања која ниједног члана нису запостављала она што је трајно и монументално, али, с друге стране, ни све оно што представља пролазност и појединачна детаља. Пројектовао је А. Дероко, заједно с Богданом Несторовићем, Храм Светог Саве на Врачару, затим споменик косовским јунацима на Газimestanu, цркву у Сарајеву, кућу пуковника Елезовића у Његошевој 27, кућу свог оца на Дедињу, споменик Видовданским херојима, споменик Осману Ђакићу у Мостару, владичански конак манастира Жича... У том невеликом кругу изведенih архитектонских радова присутан је увек непогрешivo препознатљиви дероковски белег коришћења различитих градитељских искустава ранијих векова као неке врсте „одавања почасти“ и очувања у памћењу, али и уношења властите душе и личног потписа путем „природног дисања“ употребљеног материјала (камен, сига, опека), с наговештајем концепта „новог брутализма“. Његове грађевине су спој с изразитим ликовним елементом, одлучно и одважно стапање с унутрашњим нашим тишинама, али и с космичким силама немерљивим. У најкрајем, Дероко је, на својствен му начин, у архитектури повратио осећај за одређени изразити ефекат, и то без обзира на намене самих грађевина.

Спону с претходним раздобљима у архитектури и сликарству (фрескама) А. Дероко није уступавао само изучавањем из наших или, рецимо, француских уџбеника, већ и непосредно, емпириски, самим доживљајем. С онда такође веома младим (и ученим) песником Раствром Петровићем ходочастио је 1922. године многобројним нашим манастирима (живим или тек у рушевинама и зараслим у коров, с готово уништеним фрескама) по Старом Влаху, Македонији и Црној Гори. Иста „истраживања“ поново је још неколико пута, од тога једном и с онда чуvenим француским историчарем седамдесетогодишњим Шарлом Дилом, с којим је пропутовао „изрд 12, 13, и 20. век“, обишао манастире Старо Нагоричано, Свети спас, Дечане, Жичу... Доживљавајући дубоке емоције, правећи забелешке, цртеже и скице, на овим путовањима Дероко је скапуљао елементе и грађу за своја дела

као што су *Монументална и декоративна архитектура у средњовековној Србији, Са старијим неимарима или Споменици архитектуре од 10. до 20. века у Југославији*.

Интересовање за народно неимарство, посебно за архитектуру сеоске куће, код њега је, сваким написима, пробудио Сретен Вукосављевић. „Покушао сам да постанем његов следбеник“, говорио је касније Дероко. Већ од 1935. године на универзитету предаје предмет народна архитектура. Пластично, како сам он то уме, Дероко речу и цртежом „тумачи“ дотле занемариване феномене градске и сеоске архитектуре – конаке, колибе и куће-кепке, куће и укућаје. Пише тако он и о

балкону-клупи и огради-клупи у разном крају, о брвнарама, о сламњачи, дубирогу, кривачи, беренку, наслону и димњаку. Попут Вука Карадића трагају је за свим специфичностима народног духа израженог кроз његову борбу за опстанак, унапређивање властитог домаћинства али и потврђивања у осећању за естетско. Народна архитектура је за њега и уметност, а не само вештина грађења. „Путујући преко брда и долина“, казивао ми је у једном нашем разговору из 1986., „прескачући потоке и зелене реке на самару малих брдских коњића, заноћивао сам по колибама шумским, између чијих су бранама ноћи трепериле звезде у тамноплавој ноћи а све је мирисало на борову смолу. И путујући тако открио сам, или ми се она учинила тако

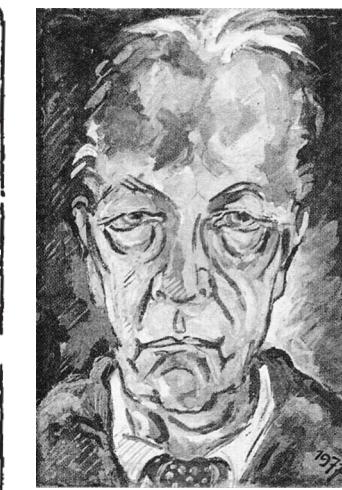
лепом, лепоту старих сеоских кућа. Прастарих облика кроз столећа усклађених, произишлих из голих потреба и начина живота, а све најзад сложено у складну целину. Ништа ту сиromашно а ништа ни сувишино. А тако је то са стварим варошким кућама. Код ове ме је пасионирало да рашичим питање порекла. Ишао сам због тога дубоко у турску Малу Азију и свуда налазио исте куће као наше у Призрену или Охриду“. Године 1968. САНУ је објавила Дероково капитално дело *Народно неимарство* у два тома (*Село и Варош* – јединствен и најпотпунији студију о народној архитектури у нашој земљи темељ за проучавање наше народне архитектуре и њених регионалних особености.

Живећи, дакле, у самој уметности, и окружен љубима са свих страна – и села и града – Дероко је, баш као и његов пријатељ из младости Раствром Петровићем, тежио доживљајима високе осећајности, и никад му није билоовољно те „најосновније природе“. И кад више није могао да „скакаче по горама“, обилази манастире и светска пространства, пошто је после 38 година предавачког стажа на универзитету отишао у пензију, у последњој трећини свог дугог и плодног живота посветио се више својим пријатељима, састављајући се с њима у свом дому на Топличином венцу бр. 6 (средом и

суботом око поднева), исписујући бројна и драгоценна сећања „без књижевних претензија“ – мада су нека од њих нашла место и у антологији српске мемоарске прозе – и сликању, с јарким реминисценцијама на Београд његове младости, Хилендар и остale манастире српске, ликове из српских спасних писама (за тапи-серије Дивне Ђоковић), шумадијске нескрашењаке као што се Тола Манојловић и Бабић Пупушка, портрете пријатеља и понеки женски акт...

У Господу се упокојио десетак дана пошто му је уручена Октобарска награда града Београда за животно дело. Почекива на београдском Новом гробљу, крај своје супруге Иванке.

Мома ДИМИЋ

Ал. Дероко

НЕПОЗНАТО О ПОЗНАТИМА – АКАДЕМИЦИ АЛЕКСАНДАР И ДЕЈАН ДЕСПИЋ

*Песник старој Врању
Бора Станковић добро
је познавао своје јунаке
и чак им долазио у
кућу, а затим их је
овековечио у свом
књижевном делу*

Праунуци Бориног Митке

1968. године Октобарском наградом грађа Београда. У многим земљама широм света држао је научна предавања из области свога научног интересовања. У периоду од 1994. до 1998. био је председник САНУ.

Његов млађи брат Дејан такође је рођен у Београду, 1930. године. У родном граду завршио је основну школу, гимназију и студије музике. На Музичкој академији дипломирао је 1953. у класи проф. Михаила Вукдраговића. По завршетку студија посветио се педагошком раду. Најпре је био професор Музичке школе „Мокрања“, а од 1963. је на Музичкој академији. Његов композиторски опус обухвата преко 150 дела различних са-држаја, а која су извођена и код нас и у иностранству.

Ал. Дероко је мноштва научних дела из области музике. Између остalog, писац је тротомне студије о проблемима тоналитета: *Теорија тонализитета, Отажање тонализитета и Концепција тонализитета*. Написао је и више универзитетских уџбеника: *Хармонска анализа, Мелодика, Двојлас, Вишеслајсе, Музички инструменти* и др. За свој композиторски и педагошки рад добитник је већег броја домaćих и страних признања и одликовања. За дописног члана САНУ изабран је 1985. а девет година касније и за дописног члана САНУ.

Нема сумње да су они у самом врху српске интелектуалне елите. Обојица су универзитетски професори, познати научници и академици. Александар Деспић рођен је 1927. године у Београду, а докторирао на Универзитету у Лондону. Од марта 1957. до септембра 1959. радио је на Универзитету Пенсиљванија у Филаделфији (САД) у својству старијег научног сарадника. За професора Технолошког факултета (кадра из физичке хемије и електрохемије) изабран је 1964. а годину дана касније и за дописног члана САНУ. Његова научна истраживања посебно су била изражена у домену електрохемије. Од фебруара 1966. поново је провео годину дана на Универзитету у Пенсиљванији. У Лабораторији за електрохемију професора Бокриса био је руководилац истраживања. Написао је мноштво енциклопедијских и стручних радова који се користе у нашој и светској литератури. Са групом сарадника награђен је

још сећај као кроз сан, јер је поживела до 1933. године; памтим је само као слику бутњиве старице, забраћене црном марафоном на онја типичан, врањански начин, шићућене крај шпорета у кухњи наше наше (а њене кћери), код које је у Београду боравила пред крај живота.“

Софка потиче из угледне врањанске породице Влајинац, која је, такође, даљим пореклом из Пчиње (као и Миткина породица). У Врање су досељене из пчињског села Црвени Град а презиме (матроним) добили су по бањи Влајинки. Из ове угледне породице потиче и познати књижевник Милан Влајинац. „Наши баба Софка је рођена, одрасла и васпитана у строгој патри-

јархалној породици честитога Јање Влајинца, као најстарије дете, бистра изнад просека, кротка и дисциплинована, примила је родитељску одлуку да се уда за деду Митку без поговора, судбински!“ Она је представљала симбол жење и мајке у српској патријархалној средини 19. века. „Па ипак је била веома уредна и чистотица, тако да је Бора – који је залазио у нашу кућу и нашу бабу као такву познавао – оним његовим ‘од брачна и теста...’ свакако желео да симболизује жењу која је у домани посао утонула, тј. жењу какве су у оно време и оним приликама биле, мање-више, све исправне жење и мајке (па и Борина).“

Митка и Софка имали су више деце а једно од њих је и кћерка Јефтиња. Она је баба по мајци браћи Деспић. „Наши најстарији Јефтиња била је старија од двеју Миткинх кћери, уз четири сина, од деце која су најдживела детињство... С пролеће управо оне године када ће ћене отац трагично окончati живот, удаја се за Атанасија Калиманчића, такође трговца, и с њим изродила и подигла три кћери, од којих је средња била најмајка Вукосава. Она је имала само три године када су се из Врања преселили у Београд... Наши мати је одмах после Првог светског рата добила краљеву стипендију за студије у Паризу, где је упоредо учила медицину и певање. Медицину ће и завршити и специјализовати потом у Бечу, за стоматолога.“

После завршетка студија Миткина и Софкина унука Вукосава Калиманчић, венчани са 1923. са Ранком Деспићем, младим рударским инжењером. То су били родитељи Александра и Дејана Деспића, који су обојица редовни чланови Српске академије наука и уметности.

Тријун ПАВЛОВИЋ

Вуков животопис

Ја сам се у Србији родио и узрасао и зато ми се чини да на свијету нема љешие земље од Србије ни љешија мјеста око Тришћа."

У нашој културној јавности написано је много књига и створено много дела посвећених животу и раду Вука Стефановића Карадића, који је задужио српску културу и уједно је представио свету оног доба. Да подсетимо, то је био почетак 19. века када су се у свету дешавале многе промене, како политичке тако и културне. У години када обележавамо два века од избијања Првог српског устанка морамо се сетити места Вука Стефановића Карадића у том периоду као и контаката које је имао са људима тога доба. Јильана Чубрић, која се дуго налази на челу Вуковој и Доситејевог музеја у Београду, написала је књигу о Вуку Стефановићу Карадићу, невеликог обима, али веома значајна. Она је у књизи обухватила период детинства и школовања, учешће Вука у устанку, његов одлазак у Беч, његов рад на језику, прикупљању народних песама и народних умотворина, али није зашибла ни његов породични живот који је био веома богат и разноврсан.

Када говоримо о Вуку Стефановићу Карадићу, увек истичемо да он није само српска, него је још за живота постао интернационална појава. Његов долазак у Беч је био прекретница и у његовом животу али и у нашој култури. У Беч је дошао анониман и нешколован, без представа за живот и утицајних познаника. За неколико година успео је да успостави прави дијалог са најчврстим ствараоцима тадашње Европе без икаквих комплекса. Можда његов долазак у Беч може да послужи као поука и данашњим људима како се треба поставити када се долази у нову средину. Својим идејама и обимом своје делатности превазишао је уске националне оквире и постао активни чинилац у културама бројних народа. Вук је био и револуционар окренут будућности и веровао је у младе нараштаје и у суд историје. У књизи о Вуку Јильана Чубрић цитира речи Јована Скерлића:

"Вук је сам извршио неколико великих послова, од којих би сваки за се био доволан за живот другог човека".

Посебно је занимљив део о Вуковој породици у којој Јильана Чубрић истиче значај љубави и женидбу Вука са Аустријанком Аном Краус. Он је знао да ће то изазвати негодовање многих, али је сматрао да чини праву ствар. Током дугог заједничког живота имали су тринаесторо деце али су многа због нешаштине и болести умрла. Родитеље је најживело двоје деце. Ђерка Вилхелмина – Мина и син Димитрије. Када говоримо о деци, Мина је била најдаровитије Вуково дете, талентована сликарка, била је први преводилац наших народних умотворина на немачки језик, свирала је на клавир и остало је забележено да су биле изузетно пријатне вечери у Вуковом дому које су биле оплемењене њеним приступом.

Осину Димитрији мало се говори, међутим, остало је забележено да је био официр српске војске али се одао као најчврстим животу, писао је и коцки. Према неким причама, он је имао ванбрачног сина у Русији где је једно време службовао. До пре неколико година у Москви је живео Димитријев праунук, Вуков чукунунук Николај Владимирић Стефанович. Он је био песник и преводио је српску, и народну и уметничку, поезију на руски језик. Није познато да ли је имао потомака или се његовом смрћу заиста угасила лоза Вука Стефановића Карадића.

Књига Јильана Чубрић је изузетно корисна како за они који се тек сусрећу са делом и животом Вука Стефановића Карадића, тако и за они који о његовом раду много знају, јер је написана на веома популаран и занимљив начин, а посебну вредност чине фотографије личности, ствари и места који су определили живот и дело Вука. Можда ће његов живот и рад послужити као инспирација и мотив и другима да истражују и предано истражавају на свом послу.

К. ГРАНАТА

Драгачевци у устанцима

(Ника – Никола Стојић, Радован М. Маринковић и Зоран Маринковић, Драгачевци по барјаком војвода Карађорђа и Милоша Обреновића, „Графика Јуреш“, Чачак, 2004)

После више година проучавања извornих документа, литературе (историографска, хроничарска, мемоарска) и теренских претрага (епитафи са гробља и крајпуташа, казивање најстаријих памћеника), књижевници Ника – Никола Стојић и Радован М. Маринковић и публициста Зоран Маринковић, у издању „Графике Јуреш“, објавили су репрезентативну монографију „Драгачевци по барјаком војвода Карађорђа и Милоша Обреновића“. Ради се о књизи богате документације основе, у сваком случају откривачке. Расветљени су догађаји и личности из Првог српског устанка, Хаџи-Прданове буне и Другог српског устанка, у којима су Драгачевци имали веома значајну улогу: око 1400 устаника предводило је пет војвода, од којих је најпознатији био Милутин Илић – Прота Гучанин, војни заповедник Пожешке нахије. Та војска тукла се против Турака не само у Драгачеву, већ и око Ужица, у Старом Влаху, на Делиграду и Засавици, Љубићу, Чачку...

Аутори су, примера ради, утврдили (а то историчари нису знали) да је бој на Радаљеву и Трешњевици био 27. марта 1806, да у Лопашу те године није вођен бој већ дводневна битка, да су коњаници из Драгачева чували Београд пред пропаст Првог устанка! Успели су, први пут у нас, да сачине спискове устаника (ближу 900 имена!), што је посебни подвиг своје врсте. Не изостају биографски подаци о 60 најстакнутијих устаницима: војвода, бимбаша, буљбаша и других јунака из Драгачева и утврдили су да су у устаницима учествовали сви свештенства и монаси (наводе се њихова имена), али и жене, међу којима је и Танкосава Јанковић из Зеока, која је после 1815. године, у епизи и родољубивој поезији, проглашена за спасију Јованку Орлеанку.

Основни текст, ауторски, прате многа документа (међу којима је и војводска диплома Проте Гучанина), епске и друге песме, епитафи са споменика устаника (око 200!), фотографије „биљега“ – гробља и крајпуташа, све до тумача туризама (којих је поприлично у документима).

Стојић и Маринковић (отац и син!), уз коришћење првоторедних документа, књигу су исписали понесено, тако да ће она бити драгоцене на дружибени и сељачку, и ђаку, и ученику – откриће им обиље мало познатих и непознатих података о учешћу народа Драгачева у Српској револуцији са почетка 19. века.

Монографију „Драгачевци по барјаком војвода Карађорђа и Милоша Обреновића“ прати двојник – заједничка пешичка збирка Карађорђије, коју, славећи истакнуте устанике из Драгачева, потписују Стојић и Радован М. Маринковић.

Обе књиге надахнуто је обликовао академски графичар Зоран Јуреш, власник издавачке куће „Графика Јуреш“ у Чачку.

Мр Гроздана КОМАДИНИЋ

„Хаџи-Прдан чету сакупио...“

Поводом јубиларног броја Врела, Друштва Трнава код Чачка (1814–2004), Београд, 2004.

Једна историјска тема (и дилема), стара 190 година, поново је пред нашом јавношћу као повод да се преиспитају странице историје, досад написане и објављене као враничан став наше државе.

Давног 24. септембра 1814, уздуженим снагама игуман Пајсије и Хаџи-Прдан Глагољевић сакупише војску и дигоше буну (или устанак) – само још то није решено до краја. Мотив је био јасан и чистан: борба против Османлија, која није успела 1804, али се, ево, наставила у Драгачеву, десет година касније. И организатори љутих битака и њихови војници били су убеђени у правдостности своје борбе и признања која ће добити од захвалне отаџбине. Није дуго потрајало, али се све завршило трагично, како то обично бива код Срба.

Нашао се јачи од њих који их је покватао и предао Османлијама, а ови окитили колац по колац... њиховим телима. Тако је угушен Хаџи-Прданова буна, али је она оставила видног трага не само у сећањима савременика већ и у литератури: војној, књижевној, па се историчари у Србији поделили у мишљењима: да ли је то била само буна и други (да-ке) или урадила је Милошев (1815) устанак!

У обимној литератури помињу се оба мишљења: једни признају буну,

УЗ ЗАПЛАЖЕНУ ИЗЛОЖБУ У ЕТНОГРАФСКОМ МУЗЕЈУ

Српске бошче у Косовском Поморављу

Етнографском музеју у Београду пролетес је одржана запажена изложба „Српске бошче Косовског Поморавља“ која је реализована у сарадњи са Одбором за проучавање Косова и Метохије САНУ.

На изложби су приказане бошче новијег типа, израђене у другој половини двадесетог века на простору Косовског Поморавља, које је са великим умећем и ентузијазмом сакупио и обрадио Зоран Максимовић из Гњилана. У условима рата и живота у расејању, када нису могућа систематска истраживања и прикупљања етнографског материјала, индивидуални напори вредни су пажње и институционалне подршке. Етнографски музеј је овом изложбом жељео да постави питање стручне и институционалне заштите покретних културних добара на Косову и Метохији.

Бошча (реч персијског порекла, означава платно четвороугаоног облика) на подручју Косовског Поморавља је врста предње, равне прегаче већих димензија (обично 65x70 центиметара). Бошча се израђује ручно, тако што се тка у две нити, од памучне основе и вунене или памучне потке. Орнаменти се израђују преткивањем, дизањем на даску, а најчешће тзв. топчићем свиленим концем, срмом или вуном. Бошча се опасује вуненим гајтанима који су привишили за њене горње углове. Са три стране обрублјена је ојом, врстом чипке.

У првој половини двадесетог века бошча је представљала саставни део како свакодневне, тако и пра-чиничне одеће, чак и невестинског костима. Обично су се везивале по две или три бошче, једна преко друге. Ткаче су у два дела, која су хоризонтално спајана на средини. Ликовни израз бошчи старијег типа је поједностављен; занимљиви су примери са крупним фигурама птица и коњаника распоређених по целини.

У данашње време бошче се носе у свечаним приликама, у склопу са другим елементима традиционалног костима. У свакодневним приликама носе их искључиво старији жене на селу. Бошче новије изrade су из једне целине. У погледу орнаментике и колорита одликује их разноврсност, па тако на подручју Косовског Поморавља данас постоји више од стотину различитих врста бошчи, у зависности од места изrade (бошче гњиланској краји, горњоморавске, доњоморавске, планинске и криворечке), животног доба, односно друштвеног статуса особе (девојка, невеста, млада жена, свекра...), као и од прилике у којој се носе. Карактеришу их ситнији орнаменти, углавном распоређени дуж десног и левог краја, и то геометријски, флорални и зооморфни, по којима су бошче добиле назив: „респнасте боловинке, голема тривка, мала тривка, ћувезлика, лала, лишичи, транчики, венчики, алене руже, толуби, змица у боре, итд. На бошчама старијих жене приказани су предмети покућства традицијске културе, па су назване: „мелички, синици, синици (синици, перс, ланац) и сл. Невестинска бошча у околини Гњилана назива се „цветаћа“. Богато је украсена срмом и новчићима који се нашивају на чипку. Карактерише је мотив стилизованих цвета на црвеној решеткастој подлози.

Због забележених назива, приказане бошче представљају вредан извор података не само за етнографију, већ и за дијалектологију истраживања.

Изложбу прати мали, али садржајан каталог. Уводни текст „Судбина културне баштине на Косову и Метохији“ написала је Миријана Менковић, виши кустос Етнографског музеја. Зоран Максимовић, истраживач-ентузијаста, у тексту чији наслов изложба носи, поред објављења начина изrade и украсавања, даје неколико подела бошчи, сходно функцији које оне имају у друштвеном животу.

Бошча је део традиционалног костија чији континуитет у изради и ношењу није прекинут. Она игра значајну улогу у култури српског становништва Косовског Поморавља, а добија и додатну димензију тематизовану идентитета код оних који живе у расејању. Вредност и занимљивост ове изложбе је у томе што није усмерена искључиво на реконструкцију традицијске културе и приказивање естетски највреднијих примерака, већ на он што реално постоји и што представља „етнографију стварног“.

Сања ЗЛАТАНОВИЋ

други указују да је то био прави правцати устанак, који, ето, није прихваћен од својих, јер је Милош Обреновић прво угушио Хаџи-Прданову војску, а затим ускоро, већ 1815, дигао нову буну, онај устанак из 1815.

Друштво Трнава код Чачка припремило је јубиларни (тридесети по реду) број часописа који је у целини посвећен овом догађају од пре 190 година! Јубиларни број Врела, богат као многи зборници (права историјска читанка) осмислили су и систематизовали двојица члена из бордете плјаде уредника Врела, др Ранко Симовић и Радован М. Маринковић. Прави је доктор правних наука, други један од најистакнутијих новинара и публициста у Србији данас. Читалац остаје задивљен пред смишлом за неколико области: политику, књижевност, психологију, јер је у радовима у овом броју упути и преплићу разне згode и не-згode, од храбрости до драме, која нам је тако знана и дуготрајна...

Главни и одговорни уредник Врела је др Станоје Мандић који је истовремено и председник Друштва Трнава, а у уредништву су још налазе мр Милован Живковић, Драга Радосављевић-Суботић, Вељко Марковић и Јован Станић, а читав број уредио је др Ранко Симовић. У тиражу од 400 примерака (сиротиња, и Богу си тешка!), на преко 240 страница, објављени су многи радови познатих стручњака, како за прву оцену (да ј

ЗБОРНИК РАДОВА ПОВОДОМ 110. ГОДИШЊИЦЕ
ОД РОЂЕЊА НАШЕГ НОБЕЛОВЦА

Андић о уметности

Pазишиљања о учинку књижевног дела крећу се између две крајности: књижевна уметност може да одговори на суштинска питања човека колико и ма која друга духовна дисциплина (филозофија, теологија, социологија...) зато што је књижевност, поред осталог, и филозофија у свом естетичком корелату. Или, ма колико утврђивала филозофију у себе, уметност не може да одговори на суштинска питања савременог човека или је доволно што их поставља, мисле они којима је ближи Андић. По њему, свет и живот су неизречиви, а њихов дубок смисао уројен је у ћутање. А какав је однос књижевности и других уметности? Одговоре, на примеру Андрићевог дела, доноси зборник *Андић у систему уметности*, шести по реду о нашем нобеловцу.

Андрејево дело предмет је стапне пажње, али никада није систематски истражен. Андићев однос према другим уметностима, затим однос стваралаца других уметности према његовом делу и, најзад, присуство елемената појединих уметности у Андићевом стваралачком поступку, о чему највећи говоре радови у зборнику *Андић у систему уметности*, прочитани на научном склупу поводом 110 година од пишчевог рођења. Књига садржи 24 рада, пет синтетичких и исто толико радова о позоришту, филму и телевизији, затим по три рада о ликовној (иако се за њу највише интересовао!) и музичкој уметности, а по један о игри, грађитељству и радио-извођењу његових дела.

Андић није имао претензији ни теоретичара ни естетичара, нити је експлицирао своју поетику; однос међу уметностима интересовао га је само као ствараоца. Пажњиво је градио своју уметност, налазећи праву меру и место елементима прозне књижевне структуре. У драгарију текста користио је друге уметности, богатећи приповедачко ткиво. И обрнуто, подсећа Андић, лишене књижевности биле би осиромашене друге уметности, и налази да књижевна уметност „даје путеви помоћ“ позоришту, филму и медијима, посебно телевизији. О њима је бележио утиске, имао поштовање за њих и, истовремено, сумњао у ваљану транспозицију својих дела у та уметности и тај медиј. Мудар и учен, стрпљив слушалац и говорник, перфекционист у стваралаштву, Андић је ретко и мало говорио о утицајима и подстицајима за стварање: „Од нечега сам морао да поћем“, бранио се, и помињао приче и легенде које је слушао у младости, и књиге које су чиниле његову лектиру. Утицало је на мене, говорио је – све, а пресудно – ништа!

Два синтетичка рада који отварају зборник, уредника зборника Милослава Шутића (*Андићеве рефлексије о уметничком стварању*) и Богомира Љубића (*Андићево поимање односа међу уметностима*) стоеју као добар увод у задату тему, чак као нужна претпоставка осталим радовима. Шутић је изложио Андићеве рефлексије о уметности уопште, одредио елементе Андићеве поетике и приближио његов по-глед на свет (човек у Андићевом делу је на великом искушењима, напрочито човек Босне). А Љубић је радикално истражио Андићеву мисао о уметности и везе међу њима, њихову узајамност и прожимања у драгарију прозног дела.

О Андићевом односу према ликовној уметности рад је исписао Ђојан Јовановић (*Разговор с Гојом – неколико запажања о Андићевом виђењу ликовних уметности*). О Карактером портретисању Латаса и његове жене у роману *Омерпашија Латас* прилог је донела Хилда Урошевић, а Драгана Мартиновић је настојала да теоријски утемељи Андићеву успутну запажања о сликарству. Музика, по Андићу, зауставља време или даје илузију његовог заустављања, и по томе је ставља „изнад свих других уметности“. Музичкој димензији Андићеве уметности и његовим размишљањима о озбиљној музici радове су посветили жени: Бранка Радовић, Милена Стојановић и Дубравка Поповић-Срдановић.

Андић се вјајкао како се не разуме у позоришту а био је велики по-знавалац и љубитељ позоришне уметности. Иво Тартальја (*Писац као позоришни легалец*) пише како је тешко стећи увид у „низове позоришних представа“ које је Андић, заљубљеник у позориште – гледао. Драгослав Лазић (*Андић први и последњи чуја на позорницу*) у Андићевој причи истог наслова, открива пишчев покушај да буде драматург и глумац и како у томе није неуспео, а Миленко Мисаиловић (*Три Андићеве драматурије*) анализира једночину *Конак комедије*, за коју се верује да је Андић написао у младости. Петар Зец налази да је Андић потенцијални драмски писац или, прецизније, „скривени драматичар“, и то поткрепљује Андићевим заборављеним сценаријем за документарни филм о Вуку Каракићу, луцидним рефлексијама о феномену позоришта, глуми и визуелним медијима, и драмским потенцијалом Андићевих романа. Небојша Брађић испуњује своје режисерско искуство, а Весна Крчмар Брађићеву режију додаје још три извођења *Проклетие*

О Косову је реч

Cоне стране Дрине, из Бањалуке, стиже збирка текстова Анђелка Анушића (1953), песника, приповедача, романописца, есејисте, књижевног критичара, новинара и публицисте – вредног као мало ко на овој нашој публицистичкој сцени. Тако млад, а објавио је 17 књига (од тога девет песничких), превођен је на енглески, заступљен у лектири, антологијама, изборима и прегледима српске поезије. Добитник је више угледних награда, а живи, како само рече, „ту ногђе, онакрај, а у граду Бањој Луци...“

У библиотеци „Биљежница“, под првим редним бројем, објављена је најновија књига чудног насловла: *Прекограницеви записци о Косову*, али са јасном поруком. Занимљива је и насловна страна: Апокалипса, коју је између 1443. и 1461. преписао Радосав Крстјанин, ћирилицом, а при крају књиге Радосав је глагољицом исписао два стиха из Апостола. Књигу потписује уредник Ранко Прерадовић, има 64 стране краћих или одабраних текстова, који још једном, по која пут, указују на Косово, почиње са Исидориним метаморфозама, али и варијацијама кроз колена.

С правом аутор на Јидору каже да је најбоље и најдаље видела Косово са косовског поља равног... Умна Исидора!

Тако о Косову аутор пише: „Оно је створено и нестворено. Сад је ово или оно. Нешто већ виђено, а поток нешто сасвим друго. Варожи се који кажу да се Косово налази на Косову пољу! Тамо му је само празан гроб, са разваљеном азбучном плочом...“

Ањелко још пише: „Косово се може писати и великим и малим словима, јер је оно велико у малом и мало у великом. Оно је и лична именница и твар, а твар је и енергија... Косово је распето 1389...“

А онда, „као светлост далеке звезде путује, указује се својим погубљеним путницима, расутим у штан и уштап!“

Ту су имена великорија броја историјских личности, почев од Вука Бранковића до Николетине Бурсафа, Милоша Обилића, па се одједном запита: „Хлеб ли затражим да ли ћу добити крв или камен!“

Свака је вечера последња – читамо с тугом и сећањем за оне који су морали да оду, јер многи од њих нису знали: коме се предати царству.

А све то траје до наших и наших дана, а књиге се пишу једна за другом, јер „књига ће окupити речи, увећати грబље, окрилатити мит, сублимирати култ мртвих у симболично оружје, проширати Косово. А оно Поље је грудно губилиште...“

И при самом крају, као поучне приче, има наслов: Са чијег је поља дошао мит? И због тог малог створа. Марко и Јанко су се грудно завадили, застали су, а до јуче били добри као браћа! Аутор каже: „А онда се умеша и вражји миш. Мора нешто. Не може без рата!“

Требао је да се помену сви стари и све што их је спајало и раздвајао док нису схватали да се могло и без потере за мишом!

Али, о Косову је реч – и не само реч...

Мил. П. Ђоковић

авије. Вера Обрадовић се на подлози *Аске и вука* теоријски бави феноменом игре.

Фilm и телевизија су, говорио је Андић, занимљиви и привлачни, али погодују лењости људског ума. Иако „пун скепсе, зазора, сумње и неверице“ у успешну транспозицију прозе у ову медиј, како пише Петар Зец (*Андић и филмско-телевизијске екранизације*), дозволио је филмско и телевизијско извођење неколико сопствених дела, а Вук Крњевић (*Андић и филм*) налази да Андић није на филму ваљано противач, и да се његова најбоља дела опирају филмском пресликању. Тајана Росић се задржала на светлим и тамним сценама у Андићевим приповеткама, а Марија Грујић, као и Т. Росић, на примеру неколиких Андићевих приповедака и прича, истражује читаочеву позицију као гледаоца. Опет, Софија Кошничар доказује да су Андићева дела у радијском извођењу у пуној мери очувала „духовни и естетски идентитет ползлог артефакта“.

Радовима у зборнику *Андић у систему уметности* су, све у свему, експлицирани и систематизовани пишчеви ставови о стваралачком процесу, личној поетици, затим Андићева размишљања о неколиким уметностима, баш као што су срећени и образложени ставови других уметника у судару са Андићевим делом или његовом личношћу. Не помиње се Андићева докторска дисертација (*Развој духовног живота у Босни по утицајем турске владавине*), важна за фокусирање тематике његових дела, говор у Стокхолму (*О причи и причању*) и кратка *Прича*, од користи за истраживање ове тематике. Зборником није стављена тачка на оваква истраживања, већ им је дат импулс и оквир. И то врло јасно.

Добрије Младеновић

О ПРИПОВЕСТИМА НОВИНАРА, ПИСЦА И СЛИКАРА БОГДАНА ИБРАЈТЕРА ТАНЕТА

Кроза зид до обувеног паствува

Пребало је својевремено и Зуки Цумхуру да своја *Писма из Азије* пресели са страница *Политике* у књигу па да се репортаже доживе као приповести. Сада се слично догађа још једном *Политиком* изврснику – Богдану Ибрајтеру Танету. Са новинских стубаца његових текстова су најпре уврштени у *Ризницу српског новинарства* као прва књига коју објављује *Фонд Рибникар* и *Народна књига*. Тек између корице, под насловом *Штапка на риншишту*, његове репортаже се доживљавају више као приповеди проза.

Како што је лаке руке док слика своје лунаке, а он је и сликар, тако само једним широким потезом и наизглед лакореко уочава и описује, на пример, да „ирваси имају као грожђе црне очи“. Тамо неког голотрбог дерана спазио је „не већер од ваљушка“. Истарски градић Ловран „мирисао је на ловор, а његове касарне на нафталин“. Да би представио чишића, који су и сликар, акоје и који су и сликар, као што је *„Ловрански чишићи“*.

Много је добре атмосфере у тим приповестима, обиље боја, мириза, звукова; чудновате радозналости и чудесних зна-

ња, зачудних нарави и чудовишина судбина; мноштво духовитости, довитљивости и широког здравог смеха.

Страшне разбојнике, који су харали на поратим годинама, представио је сасвим неочекивано. У смешним ситуацијама док „пролазе кроз зид“, од највиши, или док „обуђуја паствува“, да се не би чуо топот, док га изводе и краду.

А тек хајдука Максима. И само при помену имена озлоглашеног харемије људи су падали у фрас. Ибрајтер га, међутим, описује и као човека од реда, па склоног чак и бонтону. Тај Максим, који је пресрећао којије на путу и оробљавао и убијао путнике, када је у једној којији пресрећао незаштићену госпођицу, да је не би уплашио, само је благонаклоно подзрдио, дубоко се наклонивши и скинувши шешир. Заиста нечуveno. Остао је незабораван хајдук Максим не само по том предању него и по ономе што је та госпођица доцније постала бака књижевника Вељка Петровића. Бака исприповедала а унук га овековечио.

За Богдана Ибрајтера Танета, изврсни унук, изврсни приповедач, је један од највећих српских новинара. Његови радови су уврштени у *Ризницу српског новинарства* као прва књига, а његови приповести су уврштени у *Штапку на риншишту*.

Три века Миланковића

YБиблиотеци „Србијистика“ издавача ИПА „Мирослава“ појавила су се сећања Душана Миланковића „Моји Миланковићи из Даља“, са циљем да се исправи вишеогодишња неправда према научнику светског гласа Милутину Миланковићу, који само у својој средини није био схваћен и прихваћен на прави начин. Али, то је прича и о једном времену и једном породици која је била сведок свеколиких превирања од Велике сеобе па до данашњих дана. Испричана надасве занимљивим начином, која држе пажњу сваког момента, сећања чика Душана, крепког и умот бистрог деведесетогодишњака, плене својом документарношћу, мноштвом запажња о људима и догађајима. Да подсетимо, породица Миланковић је пореклом из Херцеговине а насељила се у Даљу крајем 17. века. Ту су остали два века и за то време били су сведоци превирања на политичком плану која су имала и своје утицаје и на развој културе науке тога доба. Занимљиве су приче Душана Миланковића о Кримском рату, затим о Светоандрејској скупштини, а посебно је занимљива прича у којој се говори о томе како командант Београда сусреће руског царског официра Николаја Рајевског који је послујао као инспирација Лаву Толстоју за лик Вронског у роману „Ана Карењина“. Многи не знају да је Јован Јовановић Змај спровео стихове који стоје на споменику Милутину Миланковићу, а то ј

Поход кроз језик и традицију

Књижевник и публициста, одговорни уредник Општеобразовне редакције РТС мр Велибор Лазаревић (1955) предани је сакупљач и истраживач народног стваралаштва који је обишао и истражио скоро целу Србију, делове источне Херцеговине, Босанске крајине, Ваљевићи у Црној Гори. За нас је био занимљив саговорник и као оснивач једног од највреднијих огранака Вукове задужбине.

Који су били мојиши поистраживања Отранка Вукове задужбине у Белој Води, као једног од најстаријих?

- Да би се очувао културни идентитет и развила просвећеност народа и у провинији оснивач огранака Вукове задужбине један је од начиња да се то постигне. Тако смо и ми у Белој Води крај Крушевца 21. марта 1993. године основали Огранак Вукове задужбине који данас броји 45 чланова. Радили смо на очувању културне баштине, истраживању народног стваралаштва, просвећивању путем предавања, прикупљању књига за сеоске библиотеке, објављивању књига, организовању сликарских и у минуле четири године сада већ редовних летњих вајарских колонија. Настојали смо да као Огранак дајемо културне и научне подстицаје у својој средини, да је ослободимо учмалости и непросвећености. Сматрам да се свака средина може преобразити ако у њој има креативног духа и воље за тим, а у Белој Води је одувек тога било тако да су наше активности најшли на једно плодно тло са богатом културном, уметничком и клесарском традицијом, и то код свих генерација и занимља.

*Колико је група окупљених око часописа *Расковник* утицала на посвећеност истраживању и сакупљању баштине народне традиције?*

- Група расковничара окупљених око часописа *Расковник*, у којој су Драгиша Витошевић, Владета Кошутић, Добрива Ерић, Јубинко Ерић, Јубинко Раденковић, Ненад Јубинковић и други ствараоци, утицали су на људе у читавој Србији да се најродно стваралаштво бележи, истражује и вреднује. Тако су и моја сусрета са тим дивним и предузимљивим и племенитим људима утицала на то да и сам дам допринос очувању народног блага у коме се огледа душа српског народа и по чијем богатству и лепоти смо препознатљиви у Европи. Почек од седамдесет година када ми је лекар Раодослав Сандић из Обреновића послао старе комплете *Расковника* па до данас нисам престао да се дружим са расковничарима.

Захваљујући *Расковнику* и расковничарима од 1972. године до данас из различних крајева Србије записао сам и сабрао око пет хиљада лирских и епских народних песама. Истражио сам народну лирику Левча и Темића, јужне и источне Србије, Копаоника, Златибора, Златара, пријепољског, ваљевског, подрињског и токовског краја, Ваљевића, делова источне Херцеговине, Босанске крајине и Срба.

Како је дошло до тоја да се и у телевизији бавите културним наслеђем?

- Било је сасвим природно да поред бележења народног стваралаштва у писаном облику настојим да те видове народног стваралаштва и телевизијски овековечим и да их прикажем у аутентичном облику.

На којим пројектима сте радили?

- Неке прве пројекте остварио сам још осамдесетих година као спољни сарадник у серији „Људи говоре“ Недељка Јешића и „Некад и сад“ Бранка Миловановића у Општеобразовној редакцији Образовно-научног програма РТС где и сада радим као одговорни уредник. Као самостални пројекти треба споменуту серију „На изворишту“ која се бавила значајним људима и њиховим завичајима, али и изворним народним стваралаштвом. Осим тога уређивао сам и серију „Дворови Београда“ у којој сам приказао архитектуру, уметност и живот у једанаест београдских дворова од Конака кнеза Милоша до Белог двора на Дедињу, серију „Музеји Србије“ у којој сам настојао да предочим музејску баштину значајних музеја Србије, серију „Цркве брвнаре у Србији“ у којој сам предочио историју, архитектуру и уметност ових споменика народног градитељства, а ове јубиларне године кренула је у емитовање и серија од петнаест документарно-играних епизода „Трагом Караборђа“ у којој је приказан живот и дело војвода Караборђа у Првом српском устанку. Серију смо снимали скоро две године и посетили више од две стотине места и преко хиљаду топонима Србије везаних за Први српски устанак.

Вишећтрука делатност довела вас је и до стручнознаних научних радова у области језика и народне књижевности?

- У области ономастике да би се исказала и доказала сва лепота српског језика обрадио сам двадесет области српског именовања аналитички и синтетички и уз одговорајућу речничку грађу коришћену из преко четири хиљаде извора након двојевицког прикупљања грађе и десетак година студирања овстроји сам књигу *Српски именослов* (Mango & Book, Београд, 2001, 1-1000). У њој су дати најлепши примери српских антропонима, фитонима, зоонима, ојонима, хидронима, оронима, агронима, космонима, анемонима, итд. То је заправо један могући

Уведар дан, и видик са торња сенчанске Градске куће јасан је, отворен. На северу могу се видети звоници седединских цркава, што подразумева, наравно, и нашу, српску. Једнако важи и за поглед који отуда дође до Сенте. Довољно за опис равнице и географску одредницу овог града, која гласи: Панонска низија, десна обала реке Тисе, данашња Бачка. Надморска висина 82 метра! Нишега, дакле, нема да заустави северац и мраз, који стакла на прозорима за оштрых зима доводе до пуштања, а лети се пак ту отворе широки прашни друмови.

Иако *Планум геометријум* из 1808. тлојорт мesta назначава као правоугаони, мој доживљај из детинства чува утицај концентричних кругова. Годова на древном стаблу, по коме се може прочитати историја овог места. Улица у којој сам расла, рецимо, права је варошка. Попложана циглом, између багрема и липа води на Живинску пијацу, где, уз артечки бунар, петком цареваху голубари. А на корак даље, то је готово сеоско место, препуно башти. Отуда су нам мештанке, и Мађарице и Српкиње, на бициклима, у корпама разносиле, за летњих вечери, кисело млеко у глиненим шољама, прекривеним белом газом. Уз шунку, кришку паорског хлеба,

и дине, расхлађене у до мајем бунару, ето бојанске вечере!

А опет, на корак ближе ка центру, назире се контуре европског града: неколико велелепних грађевина, попут Задужбине Павла Вујића, прелепа здања у стилу сецесије (сачувана Вартроганска касарна), породична кућа знаменитог архитекте Владимира Николића (1857–1922), са извајаним амблемима градитељске струке, те, наравно, и чувени дом-музеј колекционара и српског угледника Јоце Вујића (1865–1934), који чека већ и своју прву озбиљну обнову.

Уз Храм Св. архангела Михаила, најстарију грађевину у Сенти (зидану 1751), Градску кућу (зидану 1830/1838, након пожара 1911, обновљену 1912–1913). Гимназију (образована 5. октобра 1876) и данашњи Културно-образовни центар, то је већ језгро грађанске средине, која ће већ подневним и вечерњим звонима четири католичке цркве и нашег православног храма, уз мађарско, православно и јеврејско гробље на ободима града, подсети на сложене историјске прелепите, па и стрпљиво грађени суживот ове средине, коју чине поглавито два етници

СЕНТА УЗ НАГОВЕШТАЈ ОСНИВАЊА ОГРАНКА ВУКОВЕ ЗАДУЖБИНЕ У ОВОЈ ВАРОШИ НА СЕВЕРУ БАЧКЕ

тета, преовладавајуће мађарско становништво (око 26.000 становника и око 2000 српских житеља).

Према археолошким налазима, ови крајеви настањени су већ од праисторије, поред налаза из палеолитске заједнице присутни су и трагови материјалне културе Келта, Сармате, Хуна и Авара. Од краја 10. и почетка 11. века ту се настањују Мађари. Средњовековно насеље је веома развијено, највеће је било у 12. веку, од зимског станишта, као посед мађарске родовске аристократије из лозе Сенте-Маточ, одакле по свој прилици потиче назив насеља.

Први писани извор који помиње Сенту потиче из 1216. године и везан је за има угарског краља Андрије II Сингтерев, „сенђанског пристаниште“, најстарије је име Сенте. Пристаништа је, уосталом, без обзира на смене епоха и царстава учинило у Сенти било. Капелница је постојала до половине прошлог века, пристајале су ту беле лађе, а касније, шлепови који су преносили панонско злато, пшеницу. За време Влади

славе II. 1506, Сента, као развијена варош атарноштија, добија титулу слободног краљевског града, мада и даље у поседу будимског каптола. Из тог периода потиче и грб, који се и данас користи као симбол града.

По опису Евлије Челебије (1667) она је још увек „мала паланчица, облика четвртуогла“, „на територији Седединског санџака“, са мало дућана, али са много башти и околних напредних села.

Слобођење од турске превласти донео је Бечки рат, и одлучујућа битка, управо код Сенте, 11. септембра 1697, кад је аустријска војска под вођством Евгенија Савојског нанела велики пораз турској армији. Годишњица битке први пут се прославља 1816.

Данас овај датум означава почетак Светочасности града Сенте. Прилику да се окупе сви којими су у срцу мир, добра воља и пријатељство, а нарочито да се град у нечemu обнови, унапреди. Да се, након периода пожара, поплава и исто-

тврђује да је реч о озбиљној заинтересованости интелектуалаца за очување народне традиције. Министарство просвете у Влади Републике Српске откупило је триста примерака *Данице* за 2005. годину за библиотеке свих основних и средњих школа у Републици Српској.

Огранак има седамдесет четири претплицника, а управа и поверилици Огранка у сталном су настојању да увећавају вуковску породицу међу својим суграђанима, проналазећи начине за чување, неговање и унапређивање Вуковог дела, да би његове поруке живеле, посебно међу младима. Заступљена је и сарадња са осталим органима Вукове задужбине и следбеницима Вуковог дела. Дат је допринос садржају књиге *Ризница народног казивања* коју је издао Огранак Задужбине у Чачку, која је прво заједничко издање неколико огранака.

Чланови управе и задужбинари Огранка у Грађишки присуствовали су 17. седници Скупштине Вукове задужбине, на Митровдан, 8. новембра 2004. године. Том приликом размењени су поклони када је госпођа Даница Шмитран, велики добротвор, поклонила стотињак, везен народним везом овог краја.

У наредном периоду следи остваривање низа планираних програма. Ученици из Грађише учествоваће на такмичењу у беседништву и на бачком Вуковом сабору у Тршићу који ће се одржати у Србији.

Др Борислав ШОКЧЕВИЋ

Задужбинари Вукове задужбине (68)

БАР

1. Триво Золах

БАЧКА ПАЛАНКА

1. Бориша Зиројевић
2. Момчило Ивеља
3. Рајко Радовановић
4. Вукашин Хаџић

БЕОГРАД

1. Војислав Јовановић,
велики добротвор

ДОБРОТА (Котор)

1. Манојло Жугић

НИШ

1. Др Јордана Марковић
2. Маја Мицић

ПОДГОРИЦА

1. Миро Бленић
2. Драгутин Буда Новосел
3. Марко Пајовић
4. Раденко Пејовић

УЖИЦЕ

1. Радмила Јовићевић

ЧАЧАК

1. Јелена Николић

ШАВНИК

1. Милорад Каракић
2. Надежда Котлица

ПАРИЗ (Француска)

1. Јеврем Димитријевић,
велики добротвор
2. Ненад Хрисафовић,
велики добротвор, у спомен
мајци Деси и теткама Заги и
Мили, поводом годишњице
њихове смрти

тврђује да је реч о озбиљној заинтересованости интелектуалаца за очување народне традиције. Министарство просвете у Влади Републике Српске откупило је триста примерака *Данице* за 2005. годину за библиотеке свих основних и средњих школа у Републици Српској.

Огранак има седамдесет четири претплицника, а управа и поверилици Огранка у Грађишки присуствовали су 17. седници Скупштине Вукове задужбине, на Митровдан, 8. новембра 2004. године. Том приликом размењени су поклони када је госпођа Даница Шмитран, велики добротвор, поклонила стотињак, везен народним везом овог краја.

У наредном периоду следи остваривање низа планираних програма. Ученици из Грађише учествоваће на такмичењу

Огранак Задужбине и у Великој Моштаници

Свечана сала Храма рођења пресвете Богородице у Великој Моштаници била је уређена и декорисана као у доба Вука Карадића. Тикве, кукурузи, смокве, ораси, чутура украсена везним пешкиром заједно са старинским везним стольњацима вратили су нас у период када је живео и стварао великан наше културе. Све је било припремљено за оснивање још једног огранка Вукове задужбине.

Педесетак приступних поштовалаца Вуковог дела уочи Светог Луке (30. октобра) поздравио је и благословио досадашњи и будући рад Огранка и сам сусривач Вукове задужбине протојереј Радован Вучић, старешина Храма у Великој Моштаници.

Пре него што је Огранак основан чланови велике Вукове породице задужбинara имали су више активности. Учествовали су на конкурсима организованим у оквиру делатности других огранака, обогатили су књижни фонд школске библиотеке и наградили све одличне ученике на завршној видовданској свечаности пригодним књигама.

Свечаности у Великој Моштаници присуствовала је управник Вукове задужбине Слађана Млађен са сарадницима и том приликом је топло поздравила чланове Огранка и похвалила њихов досадашњи рад.

Огранак окупља 40 сусривача од којих је пет великих добротвора и један добротвор. Заједно са претплатницима из Остружнице, Барича, Умке, Београда и иностранства има око 170 пренумерација на годишњи календар *Даница*.

На састанку су изабрана радна тела при Огранку. За председника Скупштине је изабран др Југослав Саша Антонић. Управним одбором од седам чланова ће руководити учитељ Зорица Дражић, а Надзорним одбором од три члана адвокат Мирко Мирковић. За секретара и благајника Огранка је изабрана Јивка Марковић.

Представљен је програм рада Огранка за 2004/2005. годину чији су најважнији циљеви:

- да се у оквиру организационих послова што пре донесу акта Огранка (статут, печат и отварање жиро-рачуна); повећа број задужбинara и прикупља претплату за нови број календара *Даница* (XIII годишњица, 2006. година) и одржавају контакти са другим огранцима, друштвеним организацијама, културним установама, медијима и штампом у месту и околини;

- да се подстичу ученици основне школе и други млади у нашој средини за учествовање на такмичењима, фестивалима и смотрама народне културе и да за успехе буду награђени из фонда за награде формираног при Огранку;

- давање основних смерница и организовање годишње манифестације Огранка праћене етно изложбом као и новим остварењима чланова Огранка и других стваралаца;

- наставак покренуте акције за обнављање књижног фонда библиотеке Основне школе „Бранко Радичевић“ у Великој Моштаници;

- трагање за историјском и културном грађом коју је Вук Карадић прикупљао на овим просторима;

- помагање чланова Огранка и ученика основне и средњих школа који објављују нове књиге или приказе у часописима, листовима и електронским медијима;

- издавање публикације о годишњим активностима чланова Огранка.

Гости на Оснивачкој скупштини нашег огранка су били чланови новоснованог књижевног клуба из Умке. Они су веома надахнуто говорили своје стихове брижљivo одабране за ову свечаност.

Скуп поштовалаца великог Вуковог дела је протекao у топлој и присној атмосferи и завршен разменом пригодних поклона и заку ском коју су припремиле вредне чланице Огранка Задужбине.

Живка МАРКОВИЋ

равници

номе Александра Вујића – а часни низ се ту не завршава.

Посебан значај у овом миљеу има културни археолог по вокацији, стручни посленик у чувању вредних трагова историјске и културне баштине града, инжењер технологије Петар Терзић (1950). Не само што одaje дигнитет Сенђанина инспирисаног културном прошloшћу Сенте и позвањем њених просветитеља – попут Јована Мушкатировића, или пак културних посленика и врхунских стваралаца попут Јована Ђорђевића и Стевана Сремца, те знаменитог колекционара српске архивистике и уметници и најимenитijer дароватеља наше културе Јоце Вујић – већ са посебним смислом за временске споне, које чине стуб културног и националног самосећања у садашњости и подстrek за будућност, г. Терзић посвећеником енергијом буди културни дух Сенте, њене могућности за нова открића, отвореност и спремност за комуницију са центрима наше духовности у земљи и свету.

Пред тога што је објединио низ података везаних за духовни развој ове средине – објавивши 2001. и 2002. као ауторска издања, трилогију *Црква Светој архангелу Михаилу у Сенти 1751–2001, Српска*

(In memoriam)

Нада Петковић

Ових дана напустила нас је професор Нада Петковић, дугогодиšњи пријатељ и сарадник Вукове задужбине и председник Огранка Вукове задужбине у Аранђеловцу, од његовог оснивања 1993. године.

Огранак у Аранђеловцу, на челу са Надом Петковић, у једном периоду свог рада окупљао је највише задужбинара, добротвора и великих добротвора Вукове задужбине, као и велики број пренумераната за забавник *Даницу*.

Нада Петковић је са успехом водила трибину на којој су се чуле многе значајне беседе, објављене потом у сећању велике породице задужбинара Вукове задужбине и њених огранака. До краја живота остала је верна Вуковој задужбини. С. В.

РЕКЛИ СУ ЈОШ НА СКУПШТИНИ

Верни традицији у Гајдобрима

Са великим задовољством примио сам позив председника Скупштине Вукове задужбине академику Дејану Медаковићу да вам се данас обратим. Користим ову прилику да вас, у име задужбинara Огранка у Гајдобрима, у име становника мог села све поздравим и да вам пожелим скако добро.

Гајдобрима је типично војвођанско село у коме живи нешто више од 3000 становника, досељених 1945. године из Херцеговине и мањим делом из Босне, Црне Горе, Македоније, Хрватске и Словеније. Налази се у општини Бачка Паланка, петнаестак километара удаљено од седишта општине, од Дунава и Фрушке горе, идући ка северу.

Ово некада богато село више то није, као што, уосталом, нису ни сва остала. Судбина им је иста – материјално су осиромашена, социјално осталера, културно су запостављена. У свим околностима у којима је село живело – и у добром и у лошем по сељака, породице у Гајдобрима улагале су много у образовање своје деце. Студије је завршили велики број младих сих струка. Међу њима је данас више од 20 доктора наука и неколико академика. Ми обично кажемо да је то највеће богатство овог села, али оније је из села отишло. Један мањи број интелектуалаца који живе и раде у граду, у знак захвалности својим родитељима и селу за оно што су у животу постигли, понудили су му своје интелектуалне услуге и непосредно се укључили у активности. И још првих резултата. У фебруару ове године основали сумо Огранак Вукове задужбине, као најбољи институционални оквир за културно деловање у селу. На скупштини је уврјен обиман и свеобухватан програм чију основу чине истраживања народног живота, језика и обичаја и неговање народне традиције. Прикупљање и записивање програма даје посебно обележје и посебан значај. Колики је тај значај говоре две чињенице. Прва – давне 1827. године рукописци нама непознатог имена из породице Гргуревића у Херцеговини написају својом руком читуљу у спомен умрлих рода свог и у њу је одмах уписао 158 мушких и женских имена. Читуља је преписана 1908. године и она се данас чува у нашем огранку као реликвија, прва у збирци вредних предмета из народног живота. Овај руком писани документ говори о томе да је писана реч, након 177 година, односно послиje 96 година, најбољи и најтрајнији споменик који чува од заборава људе и догађаје.

И друга чињеница – сакупљање и записивање у Гајдобрима почело је још 1969. године. Те и наредне неколике године забележено је мноштво казивања која се односе на народни живот и обичаје и све је то до данас сачувано да би, објављивањем у нашем гласилу, дошло до руку читалаца. Дакле, уверени у вредности писане речи као трајног добра, ми смо се определили да истражујемо, сакупљамо, пишемо и објављујемо. Потврда да смо изабрали најбољи начин „узпозавања, представљања и ширења Вуковог дела“ јесте наше ново гласило – *Билтен Огранка Вукове задужбине у Гајдобрима*.

Билтен чини седам поглавља, сабраних у једну складну целину која у потпуности одговара програму Огранка и делу великог Вука, а сваки одељак има и своје посебно обележје.

У једном одељку су текстови о народном животу и обичајима, казivali su их становници нашег села, неки су и сами писали своје приче, а одломци неких прича објављени су у *Билтenu* у виду аутографа. Овај одељак, чији је садржај из народе и о народу, изазвао је велико интересовање читалаца и посебно нас обавезује да садржаје овакве вредности.

У *Билтenu* је и једно корисно упутство – упутник за прикупљање грађе о аграрној реформи, колонизацији и колективизацији у Гајдобрима 1945–1955. године. Њиме ће се служити ученици и студенти, а ма-

регент, посетио Сенту. Коло је деловало до 1941. Огранак је обновљен 1996. а његова председница је, до данашњег дана (у својој деведесет првој години), угледна и омиљена грађанка Сенте Терзић. Огранак је одиграо значајну улогу у мобилисању сенђанског људства, посебно омладине, у прикупљању добротворне помоћи након мартовског порога Срба на Косову. Прикупљена импозантна помоћ посредством Српске православне цркве донесена је онима којима је била најпотребнија.

Са великим ентузијазмом Сента иде у сусрет новим значајним додирајима и јубилејима. Међу првима је то сто педесета година од рођења Стевана Сремца. Напорима општине и културних посленика Сенте, родна кућа великог писца настоји се реновирати и претворити у јединствен културни центар, који би пре свега похранио значајна документа, предмете и књиге везане за породицу Сремца и прошlost Сенте. Познато је да су, по жељи Сремчевог брата Андреја, одличија Стевана Сремца поверила на чување његовом родном граду. Повеља Српске књижевне задужбине, која се чува у парохијском дому, и Ордење Св. Саве III, IV и V реда, као и Таковски крст, који се чувају у

теријал који се сакупи, послужиће за писање будуће монографије Гајдобрима, за коју се врше озбиљне припреме.

Део *Билтена* под називом „Сведочења“ уступљен је нашим суграђанима да сами причају своје животне приче, а ми их бележимо онако како их они казују, сплијају тако живот у нашем старом, а исто тако и у новом завијају.

Један одељак у *Билтenu* носи назив „Истраживања“ у коме су текстови тројице Гајдобрима који су у својим истраживањима отишли у давни 14. век и касније, пишући о нашем новом завијају – о Гајдобрима. Текстови у овој целини рађени су на научној основи и управо по овом одељку *Билтен* излази из оквира публикација ове врсте.

Добар избор текстова три велика имена херцеговачка носятима „О Херцеговцима“. Ту су написи Јоаникија Памучине „Боље је име него велико богатство“, текст Луке Гргића Бјелокосића „Ево како се уз нас носе“ и текст Пера Слијепчевића „Херцеговачке линије“.

Билтен се завршава одељком „Пет песника из Гајдобрима“.

И да закључим. Моја намера је да вас упознајем са нашим спредином, нашим огранком и програмом, са нашим досадашњим радом и са нашим плановима за убудуће. Ако сам у томе успео, бићу задовољан. Хвала вам.

Реч **Митра ШУТИЋА**
на 17. седницам Скупштине
Вукове задужбине

Корак у будућност

Поздрављам вас у име сусривача, великих добротвора, добровртова и пренумераната на календар *Даница* из новоснованог Гајдобрима. 34. по реду огранка Вукове задужбине из Велике Мoштанице.

Били смо Огранак у оснивању са најдужим стажем и дан уочи Светог Луке постали смо најмлађи огранак у великој Вуковoj породици окупљену у Задужбини и око ње.

У забавнику *Даница* из 1827. године, у одељку названом *Географичко статистичко описание Сербије* Вук Карадић је, набрајући имена села „наје београдске“ поменуо и Остружницу, Пећане, Умку и Мoштаницу. То су једно и села у којима су се одиграла значајни догађаји у време Првог српског устанка чију 200. годишњицу доживљавамо ове године.

Стварајући малу, али значајну „енклаву“ бораца за очување језика, писма и богатог културног наслеђа српског народа у оквиру јеши и шире, приватили смо начела Задужбине и успели да од дугогодина једног пренумеранта на календар *Даница* дођемо до броја 165, а такође и појачамо породицу Задужбине за значајних 40 сусривача, од којих пет великих добротвора и једног добротвора. Заинтересовали смо са *Даницом* и рад Задужбине и пријатељ и робаје из Остружнице, Умке, Бање К

Даница међу Србима у свету

ванаесто годиште *Данице* Вукове задужбине посвећено је Србима у дијаспори и заграницу, ономе шта су чинили и што данас чине на културном плану, њиховом задужбинарству и сарадњи са матицом, српским заједницама у Италији, Мађарској, Шведској, Швајцарској, Немачкој, Румунији.

У одељку *Годишњице централно ме-*

Садржај *Данице* за 2005. годину

Миодраг Матицки, *Даница међу Србима у свету*
Календар
 • Миле Недељковић, Месецослов за Србе сва три закона
 • Јеврејски календар
Годишњице:
 • Радоња Ранко Грујић, Мање познато о Пупину
 • Зоран Т. Јовановић, Сто година *Јазавца преуз судом*
 • Честитка Милутине Миланковића Николи Тесли
Осветљења
 • Свој и туб - српске народне пословице 18. и 19. века (Приредио Миодраг Радевић)
 • Дејан Медаковић, „Враћање“ раскућене српске духовне баштине
 • Вера Станисављевић-Ракић, Некадашња српска оаза у Италији
 • Славко Ђениновић, Текелијанум
 • Радивоје Петровић, Отаџбина и расејање
 • Предраг Мандић, Срби у Мађарској данас
 • Будимир Поточан, Српска грађанска породица Милутине Миланковића из Далja
 • Брана Димитријевић, Обнова гробља тимочке дивизије у Хриси
 • Звонко Шошевић, Интернет и српска дијаспора
 • Душан Спасић, Дејановићи (династија)
 • Никола Бура, Историја звона
 • Јильана Стошић, Откад Срби спавају на кревету
 • Светлана Мирчов, Пријатељство. Краљ Петар Први и Јован Н. Томић
 • Видојко Јовић, Јован Жујовић

сто заузима прилог о Михаилу Пупину. Поводом сто и педесет година од његовог рођења, истакнути су мање познати моменти из његовог живота и рада (Радоња Ранко Грујић). Стогодишњица настапка Кочићевог дела *Јазавац преуз судом* била је прилика да се истакну стотине примера овог култног позоришног комада у матици и свету, велики глумци који су играли Давида Штрпца током целе глумачке каријере. Објављена је честитка Милутине Миланковића упућена Николи Тесли поводом његове 75-годишњице рођења.

Одељак *Осветљења* највећим делом посвећен је Србима у свету. О најлепшим вредностима наше културне баштине које се чувају у свету пише Дејан Медаковић, Вера Станисављевић-Ракић осветљава живот некадашњих српских оаза у Италији, Славко Вејиновић пише о Текелијануму, задужбини Саве Текелије у Пешти, Предраг Мандић о Србима у Мађарској данас, Радивоје Петровић изаштартро расветљава односе отаџбине и расејања, док нас Звонко Шошевић уводи у овај део информатике који

се тиче дијаспоре. Годишњица Милутине Миланковића била је прилика да се, издавањем заслужних појединача из генеалошког стабла Миланковића, како оних који су живели и стварали у матици, тако и оних који и данас предњаче у свету, покаже колики је значај ваљане грађанске породице (Будимир Поточан).

Значајним темама у овом годишту *Данице* посвећени су прилози Душана Спасића о династiji Дејановић, Николе Буре о историјату звона, Видојка Јовића о Јовану Жујовићу и златном добу српске геологије, Иве Тарталье о песми и певању у народним песмама. За ову прилiku Миодраг Радевић је издвојио српске народне пословице 18. и 19. века о бинарној опозицији *свој-тијуј*, о језику и речи.

Одељак *Књижевност и уметност* у знаку је Доситеја Обрадовића, великог путника и наше сапутника у последња три века. Доситеј је издвојен као знамен нашег 18. века, као културни вожд Првог српског устанка и као писац широм окренут свету. На првом месту нашла се песма Симе Пандуровића „Доситеј“ у којој се овај великан назива *гласником слободе, истине и здравља, а завршава са монодрамом Сапутник* (М. Матицког), која се објављује први пут.

Српски песници који живе у свету представљени су у антологији *Србија надалеко*. Ова антологија остаје отворена и у наредним годиштима *Данице*.

Приче о речима и богатству српског језика, употребљене су прилозима Милке Ивић („О Вуковом *управу*“) и Асима Пеце („Из винарске терминологије“).

Поред прилога Јоаниција Нешковића о манастиру Каленић, описан је манастир-мученик Девич. Прилог Милана Ивановића илустрован је низом слика рушеног и обнављаног Девича, који наликује „цирном стрипу“. У одељку *Свето-савска читанка* објављен је животопис светог Јоаниција Девичког (Јустин Попо-

Дванаеста *Даница*

Дванаесто годиште српског народног календара *Даница* за 2005. годину, тврд повез, бирилица, устављене рубрике, прилози 54 аутора, тематски блок посвећен Србима у дијаспори.

Главни и одговорни уредник др Миодраг Матицки.

Уредници проф. др Нада Миловић-Ђорђевић и др Миодраг Матицки.

Цена *Данице* за 2005. годину је 600,00 динара и увећава се за поштанске трошкове, који износе 30,00 динара по примерку. За иностранство 10 америчких долара или 10 евра.

Уплате се пријему на благајни Задужбине, Београд, Краља Милана 2, на жиро-рачун или девизни рачун.

вик), као и последњи део „Речника црквених појмова у народним пословицама и изрекама“ (Јильана Стошић).

Прилозима Васе Милинчевића „Повратак Божидара Грујовића у устаничку Србију“ и Радована Маринковића о необичним споменицима устаницима, настављено је осветљавање догађаја и личности Првог српског устанка.

У одељку *Народно здравље* Брана Димитријевић ће подсећа на Михаила Марковића, творца српског војног санитета, а Милivoje M. Maćejka опише Луковску бању. Следе: *Шаљивац* Жарка Рошуља, прилог из астрономије Срђана Самуровића („Титан“) и преглед рада огранака Вукове задужбине у земљи и свету (Славјана Млађен).

Дванаесто годиште *Данице* нашло је на велико интересовање код Срба у расејају. Надамо се да ће се коло пренумерата на *Даницу* увећати и да ће *Даница* Вукове задужбине наћи место међу Србима у свету које већ више од десећије служује.

Миодраг МАТИЦКИ

ВУКОВА ЗАДУЖБИНА

Јеленин гроб

За живота Ђорђевог, Јелена се није мешала ни у политику ни у државу, него је увек гледала свога мужа и своју кућу, пазила децу и за њих живела. Вест о Карађорђеву смрти затекла ју је у Русији, где је већ неко време са децом живела. Постоји је кћери удала, са синовима Алексом и Александром и њиховим женама и децом живела је заједно.

После смрти старијег сина Алексе и његове жене Рускиње Марије, остало јој је унук Ђорђе, да га гаји и васпитава. Пожелела је да се врати у Србију, али јој кум, књаз Милош лично забрањи. Додуше, Порта је још раније донела одлуку да се члановима Карађорђеве породице забрањује повратак у Србију. Настани се тако у Румунији, где су је посечивали рођаци Карађорђевих устаника. У њеном дому ковали су завереничке планове против кнеза Милоша, али се у то нису мешали ни она ни син. Онда се Јелена са породицом

очиче приближавати Србији, али опет мораде подаље од Београда. Одсечена глава вожда Караджорђа била је између њих.

У време када су се на престолу смењивали чланови династије Обреновић, прво Милан па Михаило, у народу прође глас да Караджорђе има сина наследника и да је време да се грешке бар мало исправе. Ако неће они, Александар хоће. Осетила је и Јелена да је кућну час, па је са породицом пошла пру Србије. У континуацију на Дунаву је задржаше, али даље од Неготина није могла. Александар мораде још даље од Србије, у Видин. Ова одлука нађиће на незадовољство у народу. Говорили су људи:

— Неправда је то да и после толико година удовица и потомци Караджорђеви лутају путевима околних држава, да странствују и да се потпују!

— Колико је још дуго? — питао се народ.

Водећи рачуна о расположењу у народу, и Порта и Обреновић

скинули су забрану, па тајко Јелена са унуком Ђорђем дође прва у Београд, а нешто касније и син Александар са супругом Персидом, иначе кћерком Јеврема Ненадовића и унуком Младена Миловановића, и њиховом децом. Узму кућу у најам, а касније и купе. После званичних посета представникава владе, цркве и конзулату, Јелена је често у њеном дому посещивала и кума кнегиња Јубица, а кнез Михаило је Александру узео за свог аћутанта, дајући му чин поручника.

Једног зимског дана умрла је у Београду Јелена, не дочекавши да на престолу види сина Александра, који ће обновити на силу прекинуту династију Караджорђеви. Пошто су је опојавали у Београду, сахранише је у Тополи, поред онога кога је читавог живота сама волела. ЈЕЛЕНИН И КАРАЂОРЂЕВ ГРОБ И ДАНАС

— Управа Вукове задужбине изјавила је: „Управа Вукове задужбине изјавила је: Управа Вукове задужбине има захвљује. С. Б.“

Дарови Вуковој задужбини

Вуковој задужбини даровали су своје и књиге других аутора: Петар Терзић из Сенте, Југословенска кинотека у Београду, Огранак Вукове задужбине у Нишу, Босиљка Кићевић из Београда, Емил Поповић из Београда, Петар Јовановић из Београда, Народна библиотека Србије у Београду, Скупштина општине Беочин, Владислав Павић из Сопота и Милена Врзил-Милосављевић из Београда.

Плакету у бронзи „Јован Грић Миленко“, рад Јована Солдатовића, даровала је Скупштина општине Беочин, а прелепи столњак, ручни рад, извезла је *Даница Шмитран*, члан Огранка Вукове задужбине из Градишке.

Управа Вукове задужбине има захвљује. С. Б.

Ђорђе и Јелена или како се Караджорђе оженио

Прича се да је Јеленина лепота била зла коб читаве њене породице. И њена лична. По Ђорђевом одласку у шуму, један се Турци у њу загледао и хтедне да је отме. Једном кад су се отац и кћер поклали кући, Турци искоче из заседе и ухвате их и вежу. И тамак кад су Јелену повели Турчину, Ђорђе из шуме то примети, па припушта, једног убије, другог рани, а остали се разбеже. После је њен отац са својим синовима морао у хајдуке, заједно са Ђорђем, бојећи се освете.

Ђорђе је и даље Јелену повремено виђао, али о женидби није причао. Једном, сретну се они на неком извору где је Јелена дошла са судовима да захвати воду. Он јој затражи воде, па кад се напије, он је запита:

— Би ли се ти, Јелена, удала за мене?

— Бог с тобом, Ђорђе, што ти пошташ мене?! Него, ако си ти намеран, а ти питај моје старије, па ако они пристану, ја хоћу!

Јелена побеђује, а Ђорђе јој каза:

— Кад ти хоћеш, хоћу и ja!

Онда јој Ђорђе полуја све судове, па њу за руку и кући својој. На капији опали из пиштолја и тако огласи да је doveo девојку.

Свадба би ускоро у горовицкој цркви где их венча поп Александар, а они остану заједно у срећном браку до Караджорђевог судњег дана.

Прича се још и ово: да је вољено Јелени чак из тамо неког села наредио да му донесу божуре, које је она особито волела, па се то село прозве касније по тим божурима БОЖУРЊА.

Бранка РАДОВАНОВИЋ

Вукова задужбина позива вас да јој приступите и да учествујете у остваривању њених циљева ради помагања народног и унапређивања културног напретка у духу трајних вредности Вуковог дела.

Установе и предузећа, организације и заједнице које приступе Задужбини и обезбеде улогу од **четрнаест хиљаде (14.000,00) динара** постају сусочивачи Вукове за-

дужбине.

Сусочивачки улог школа, манастира, културног друштава и задужбина је **најмање три хиљаде (3.0**